

3640

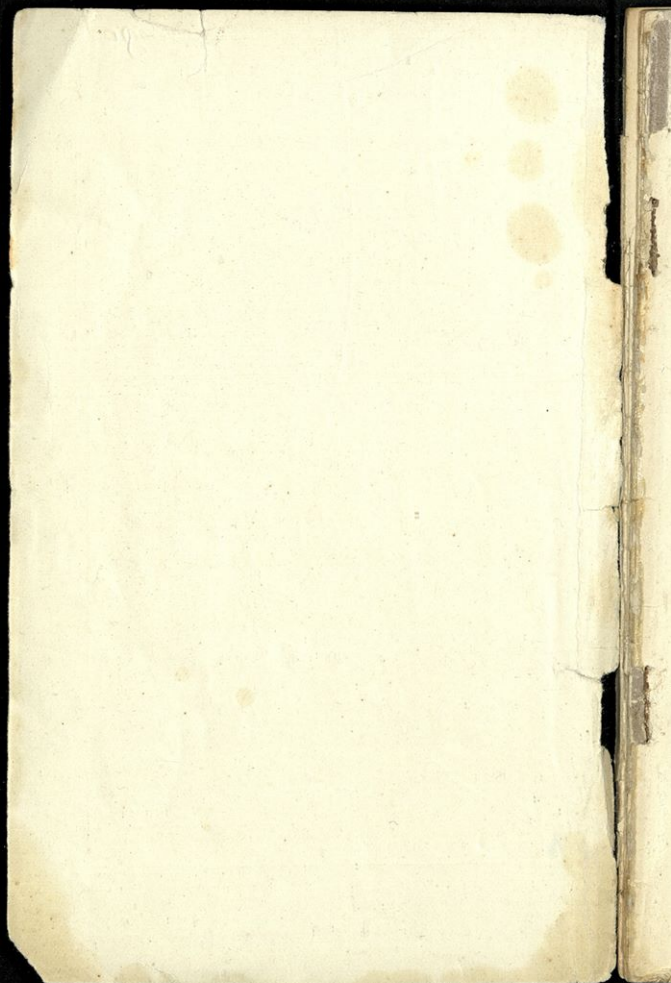
ma

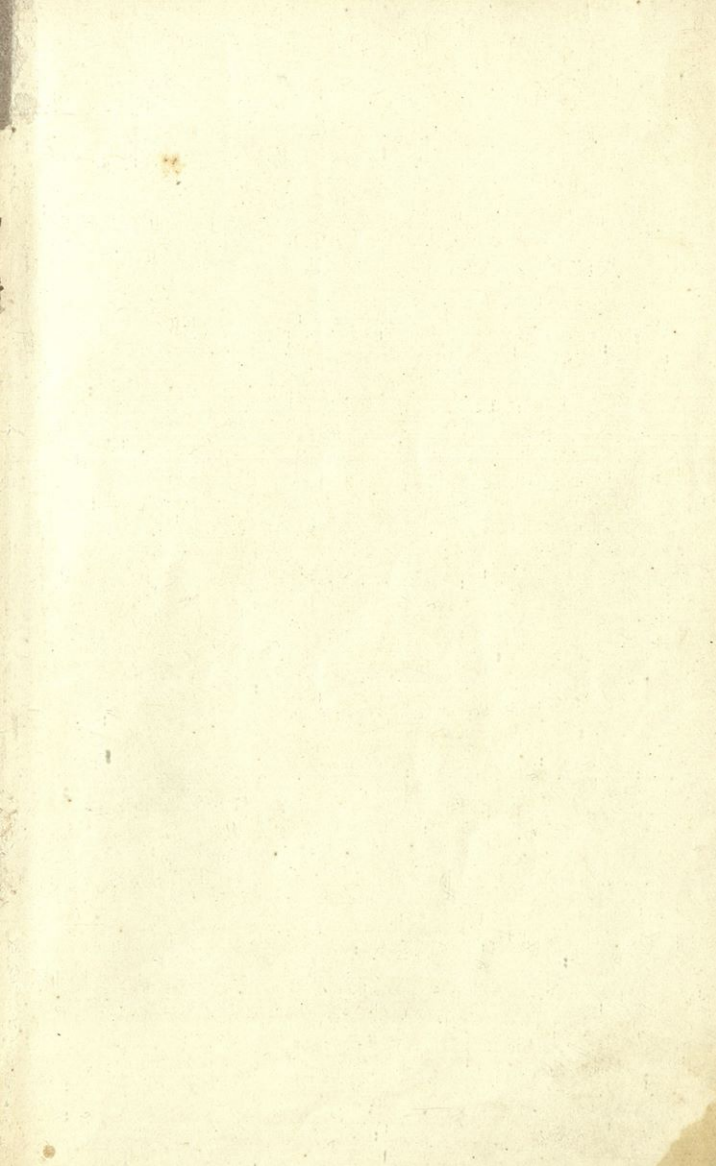
POSTOJNA

o Vhod v jamo o

NJE SLAVNE JAME IN OKOLICA

POSTOJNA

◊ POSTOJNA ◊

NJE

SLAVNE JAME IN OKOLICA

TOPOGRAFIČNO-ZGODOVINSKI OPIS

◦ ◦ S SLIKAMI ◦ ◦

SESTAVIL FRAN NEDELJKO

K. k. Studienbibliothek Laibach

V LJUBLJANI

SAMOZALOŽBA. — NATISNIL A. SLATNAR V KAMNIKU

◦ 1901 ◦

_____ Vse pravice pridržane. _____

Pisatelj.

IN = 030005946

I.

Trg Postojna

1. Topografija.

Najznamenitejši trg na Kranjskem, in smelo trdimo, v celi Evropi, je pač trg **Postojna**, in to zbog svoje slavne podzemelske jame. Toda, predno začnemo s popisom jame same, oglejmo si trg, njega prebivalstvo, okolico in zgodovino.

Lega. Postojnski trg se razprostira podolgoma od severa proti jugu na obeh straneh državne ceste, sredi med Trstom in Ljubljano, 550 *m* nad morjem. Severozahodno se vzdiguje 676 *m* visoki Sovič. Na njem je videti razvalino postojnskega gradu, ki je trgu dal ime. Posut je s sivim apnenikom. Važen pa je Sovič zaradi tega, ker se pod njim nahajajo slavne podzemelske jame. Proti jugu in zahodu se razprostira lepa Pivška dolina z zelenimi travniki in rodovitnimi njivami.

Kras. Kraški svet se v mnogem oziru loči od planskega. Kras je vobče zelo nerazvito gorovje, podobno semtertja razburkanemu pa hkrati okamenelemu morju, iz katerega se vzdigujejo nizki, ostrozobati vrhunci. Posebno

lastne so mu kadunjaste doline, manjše koritaste globine in še manjše, lijaku podobne rupe, globoke jame in brezdna, navadna stanovališča divjih golobov. Njega kamenje je razjedeno, zato slovi kraška tvorina posebno po svojih votlinah in podzemeljskih jamah, po svojih nerazvitih rekah in ponikvenicah, po svojih podzemeljskih in presihajočih jezerih, po svojih podzemeljskih živalih in rastlinah. Večje podzemeljske jame imajo razen glavnega uroda dosti stranskih in so polne kapnikov. Najbolj sloveča je Postojnska jama. Samo na Notranjskem je znanih nad 150 jam, nad 50 kotlin in neštivilno manjših udrtin in naravnih predorov.

V mnogih kraških kotlinah se izpreminjajo leto za letom njih vodne razmere. Potoki, tekoči skozi kotline, pomladi in jeseni vsled deževja dostikrat tako deró kakor hudourniki. Primeroma le majhen del vode more odteči skozi odprtine in luknje. Vsled tega zastane voda in za dalje časa pokrije kotlino, polagoma pa vendar izgine. Na ta način nastanejo začasna ali presihajoča (perijodna) jezera.

Reka Pivka. Pivka izvira na severovzhodnem obronku Javornika, v Kleniku pri Št. Petru, se združi pred Postojno z Nanošico ter se po 22 kilom. teka izgublja v Postojnsko jamo. Nato se zopet pri Planini pokaže na dan. Po Planinski kotlini teče silno zavita — v podobi velikanske črke S — naprej med zelenimi senožetmi 18 km daleč. Imenuje se Unica in je srednji tok Ljubljance; potem pa ponikne drugikrat na severni strani kotline pod vasjo Jakovico skozi več lukenj v neznan podzemski svet. Temu kraju pravijo „Pod stenami“. Kot globoka, plovna Ljubljanka privre še le za Vrhniko izpod zemlje.

Podnebje. Temperatura je po leti redkokdaj visoka; hladé jo močni zračni toki. Spomladi, jeseni in po zimi je tu močno mraz. Ta hudi mraz provzročuje burja iz

severovzhodnih strani. Včasih je tako silna, da prevrača vozove, ljudi in živino. Pa dasi prizadeva veliko neprijetnosti, vendar ima tudi svojo dobro stran, ker čisti zrak in ima kraj vsled tega le malo bolnikov.

Prebivalstvo. Postojnska občina ima po ljudskem štetju iz 1890. l. 549 hiš ter 3597 stanovnikov, trg sam pa ima 232 hiš, stanovnikov pa 1709.

Postojnčani se oblačijo nekateri po kmečko, nekateri po gosposko. Predno je bila otvorjena železnica, vozarili so med Ljubljano in Trstom ter veliko prislužili; zdaj se bavijo s poljedelstvom in živinorejo. Veliko jih pa živi jama in železnica. Trgovina in obrt lepo cvete in je rokodelcev vseh strok dovolj. Tu je tudi tiskarna, ustanovljena že l. 1833.

Ljudstvo govori brez izjeme slovenski, tržani pa so tudi večši nemščini in laščini. Značaja so vsi odkritega.

Ceste. Tu nahajamo dve cesti, ena veže Ljubljano in Trst, druga pa, ki se izven Postojne pridružuje prvi, drži proti vzhodu ter na Reko. Prvoimenovano cesto so dogotovili za cesarja Franca I.; proga med Vrhniko in Postojno, izgotovljena pod vodstvom gosp. P. pl. Radicsa,*) ki je celih 19 let bil v Postojni c. k. cestni komisar, je stala skoraj dva milijona kron in je na glasu umetnega dela. Spominska plošča na hribu med Planino in Postojno, po katerem je cesta v ovinkih speljana, spominja na velikost, težavo in važnost tega podjetja.

Studenci. Razen občinskega studenca „Ribnika“, ki se nahaja med njivami in senožetmi proti kolodvoru, je tu še več studencev, kakor: Dolšajnov studenec, „Žakelj“, „Ribja studenca“ pri Starivasi, studenec na stari cesti ter trije drugi studenci brez imena. Dasi je v Postojni še pri

*) Slavnoznani, v Ljubljani bivajoči historiograf P. pl. Radics je njegov sin. Rodil se je v Postojni dne 26. septembra l. 1836.

posameznih hišah nad 30 vodnjakov, želeti je vendar, da trg dobi svoj vodovod.*)

Ime trga. Šele v listinah iz 12. stoletja nahajamo ime tega trga, glasi se kakor i v listinah 13. in 14. stoletja: Arisperch, tudi Arensperg, Arlberg, Arlsberg = Aarsberg, Adlersberg; Aar ali Adler pomeni v slovenščini postojno ali orla. Da so se na Soviču nahajali oni veliki orli, o katerih toliko poroča Valvazor, je kaj verjetno. Po 15. stoletju beremo že spakedrano obliko Adelsperg, katera bi se pač morala glasiti Adlersberg.

Starost. Ker nimamo nobenega zgodovinskega poročila, je zelo težko določiti, kdaj je ta trg nastal; dokazano je le toliko, da je 1149. l. živel neki gospod Herman Arisperški, zaradi tega je moral že dosti poprej biti kraj ali vsaj grad, po katerem se je vitez imenoval. Da je bil hrib, na katerem je bil zidan grad Arisberg, znan že Rimljanom, to pričajo dovolj ondi najdeni rimski novei ter analogija, ki se kaže v utrdbi drugih vrhov naše dežele.

Grb. Postojna ima v grbu jednoglavega orla, kakršnega je imel deželni grb pred popravo za cesarja Friderika III., torej brez krone na glavi ter brez polumeseca na prsih.

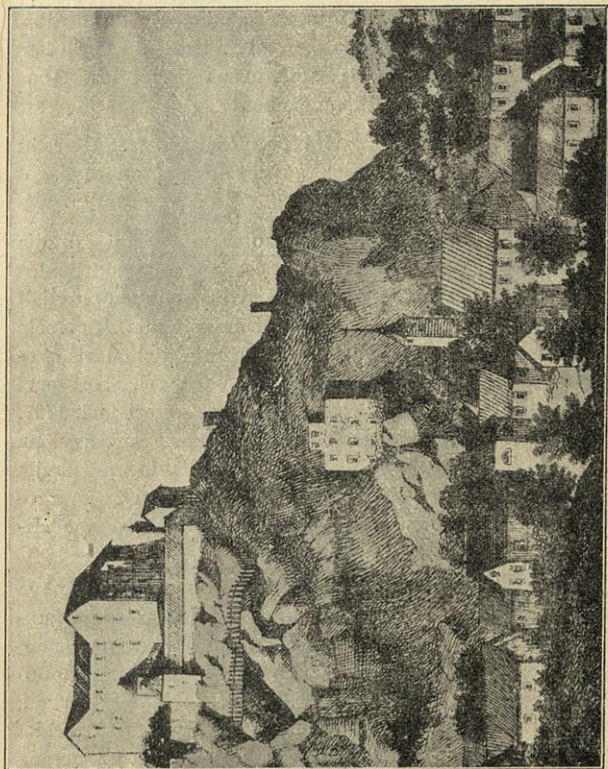
Pečat ima zdaj samo napis: „Občinski urad Postojna“, ker je občini pri nje uredbi 1850. l. po vladnem odloku bil odvzet orel, katerega je bila kot zgodovinski spomin sprejela v svoj pečat.

Javna in zasebna poslopja in naprave.

Kolodvor. Četrť ure hodá od trga je kolodvor, 533 m nad morjem, torej med vsemi kolodvori južne železnice

*) Načrt za postojnski vodovod, po katerem se bo voda z elektromotorji vzdigovala, je dovršen, in je to za Postojno važno vprašanje prav blizu ugodne rešitve.

na Krasu najvišji. K vsakemu vlaku prihajajo izvoščki ter omnibusi iz hotelov.

Postojna po Valvazorju.

Stari grad. Od starega gradu je videti samo še nekoliko razvalin. Dne 10. novembra 1689. l. je med 2. in

3. uro zjutraj treščilo vanj ter ga užgalo. Valvazor, katerega knjiga „Čast vojvodine Kranjske“ je izšla istega leta, je videl grad še precej dobro ohranjen ter ga je naslikal. V starem veku se je ondi nahajala rimska utrdba, začetkom srednjega veka pa je stal že grad, ki je bil last istoimenih plemičev; v 16. stoletju pa je bil kot tabor zoper turške navale velikega pomena.

Novi grad se je sezidal po požaru starega gradu skoraj sredi trga na holmcu s pročeljem proti cesti. V njem se nahajajo cesarski uradi.

Župnija in cerkev. V Postojni je postala župnija 11. januarija 1794. l. V prejšnjih časih je bila podružnica slavinske župnije, ter so tamošnji duhovniki opravljali Božjo službo v trgu. Za ustanovitev župnije imata največje zasluge plemeniti rodovini Nicolettija in Entzthalerja, katerih nagrobne spomenike je videti v cerkvi. Kot prvi župnik je bil imenovan Josip Wenigar, kateri je l. 1797. kot očividec točno opisal prvi prihod Francozov na Kranjsko. Leta 1844. se je dekanija iz Slavine prestavila v Postojno. Tukaj je kot dekan deloval učeni in za zgodovino Kranjske neumorni slovenski pisatelj, Peter Hincinger. Umrli je l. 1867.

Leta 1777. se je v italijanskem slogu sezidala nova župnijska cerkev, ki je pa pogorela l. 1802. Sedanja župnijska in dekanijska cerkev je zidana prav na istem prostoru. Stranski oltar na evangelijski strani ima dobro slikano sliko sv. Frančiška Ser. Slikal jo je A. Herrlein, profesor na ljubljanskem liceju, † 1817. Leta 1876. je bila cerkev od Dominika Fabrisa iz laškega Vidma na presno slikana, kar je stalo blizu 20.000 K. Leta 1843. se je omislilo pet novih zvonov, kateri done z *H, E, G, h* in *e*. Ulil jih je Anton Samassa v Ljubljani za 12.560 K.

Šola. Kakor je čitati v statističnem izkazu o izobraževalnih zavodih v vojvodini Kranjski iz l. 1792., je bila takrat šola v Postojni in sicer trivijalna šola. V celem postojnskem okrožju je bilo četvero takih šol skupaj s 164 učenci, v trgu pa še vrhu tega delavska šola. Po francoski okupaciji ilirskih kronovin ter po organizaciji dežele l. 1810. je dobila Kranjska v svojih glavnih krajih: Ljubljani, Postojni, Kranju, Novem mestu in v rudarskem mestu Idriji gimnazije, Ljubljana pa vrhu tega vseučilišče za celo Ilirijo. V postojnskem kolegiju so učili slovnico in francoski jezik, humaniteto in matematiko; zadnje dvoje je predaval profesor Andrej Magajna. Zdaj obstoji tu pet-razredna ljudska „Fran Josipova šola“ za dečke in dekleta.

Bolnica. Občinska bolnica obstoji od leta 1853. Za nje napravo je posebno deloval neumorni okrožni zdravnik dr. Karol Vesel. Po njegovem nasvetu se je nabralo prostovoljnih doneskov 5272 K. Ta zaklad se je izdatno pomnožil vsled nastopnega žalostnega dogodka. Dne 6. avgusta leta 1851. je iz Gorenje Šlezije prišel bogat fužinar, Fran pl. Winkler, da bi si ogledal jamo. Ko je došel v Veliko cerkev, zadel ga je mrtvoud; prenesli so ga v trg, kjer je umrl. Njegova žalujoča vdova je leta 1852. darovala 5000 K v dobrohoten namen za občino postojnsko. S tem zneskom in s prostovoljno nabranimi doneski se je sezidala bolnica, ki je bila okolici toli potrebna. Potreba bolnice se je posebno pokazala, ko je leta 1855. ondi razsajala kolera ter za vojske leta 1859. Leta 1836. so v Postojni prvič občutili to grozno bolezen, ki so jo tjakaj zanesli vojaki. Isto se je ponovilo leta 1849. Leta 1855. se je zatrosila vnovič, razširila se po celem Kranjskem ter samo v postojnskem okraju pomorila 2857 oseb. Za obolelo železniško osobje so postavili takratni podjetniki primerne bolnice za silo.

Pošta. Kakor je iz napisov v stari jami razvidno, je začetkom prve polovice 16. stoletja v Postojni živela obitelj Hueber, ker med mnogobrojnimi imeni se čita tudi ime Ivan Hueber 1547. Dne 14. avgusta 1627. leta je cesar Ferdinand II. Bolfanka Hueberja povzdignil v plemeni-taški stan, ker se je hrabro bojeval proti Turkom in ker je že 36 let vestno in marljivo opravljal poštarsko službo. Sedaj je v Postojni g. A. Vodopivec c. kr. poštar.

Lekarna je v Postojni že nad 80 let. Prvi se je reklo „zum schwarzen Bären“ in je bil nje lastnik neki Pajer.

Gostilne. Prva in največja gostilna je Proglerjev „Postojnski dvor“. Sezidana je na prostoru nekdanje Le-banove pivovarne ter preskrbljena z vsemi novodobnimi udobnostmi.

Na levo, gradu nasproti, je „Hôtel pri kroni“ s kavarno ter lepim vrtom. Omeniti je še „Narodni hôtel“ ter na-sproti „Postojnskemu dvoru“ „Vičičev hôtel“.

Pokopališče. Leta 1795. se je na skrajnjem spodnjem koncu trga napravilo novo pokopališče, in 1819. leta se je ondi sezidala kapela sv. Lazarja. Tukaj počiva nemški patri-jotični pesnik Ivan Jurij Fellingner. Rojen je bil 3. januarja 1781. v Pekovi na Gorenjem Štajerskem. Bojeval se je proti Francozom; ob Piavi je izgubil desno oko, je bil ujet ter odpeljan na Francosko. Po dunajskem miru se je vrnil kot poročnik v Celovec, kjer je marljivo pesnil ter preživel najlepši čas svojega življenja. Kot nadporočnik se je leta 1815. hotel udeležiti vojne, toda njegova želja se mu ni izpolnila. Bil je kot konskripcijski revizor pre-stavljen v Postojno. Tu je zložil krasno pesem: „Jama pri Postojni na Kranjskem“. Umrl je kmalu nato dne 27. novembra 1816. Njegove pesmi je izdal prijatelj mu dr. J. G. Kumpf 1819. l. v dveh zvezkih v Celovcu. Pri

Pekovi so mu postavili spomenik; na postojnskem pokopališču pa zaman iščeš njegovega groba! —

Na tem pokopališču spi večno spanje tudi slovenski pisatelj, Peter Hicinger. — Njegov spomenik — majhen doprsni kip — je vzidan na epistelski strani kapele Sv. Lazarja in ima nastopni napis:

PETER HITZINGER,

rojen 29. junija 1812 v Tržiču,
umrl 30. avgusta 1867 v Postojni,
kjer je od leta 1859. bil farnik in dekan.

Za slavo Božjo gorečemu duhovniku
in za blagor domovine nevtrudljivemu
rodoljubu in pisatelju
so postavili to spomenico leta 1875.
domoljubi slovenski.

*

Fran Zajc
v Ljubljani 1875.

Velika cerkev.

2. Zgodovina.

Kdaj da je Postojna nastala, tega ne more nihče natančno dokazati. Da je na Soviču že za Rimljanov bila močna utrdba, dokazujejo posamezni deli razvaline, ki še sedaj kažejo na rimsko zidanje, ter rimski novci, ki so bili tukaj najdeni. Rimsko gospodstvo se je v naših krajih od Julija Cezarja počasi učvrščalo, ker so se po njegovi smrti že prej podjarmljeni Japodi spuntali, pa jih je njegov naslednik Oktavijan zopet podvrget. V tretjem stoletju je Kranjsko do Trojanske gore (Adrans) spadalo k Italiji. V četrto stoletje spada bitka med cesarjema Evgenijem in Teodozijem ob reki Hubelju (Frigidus) na Vipavskem, v kateri so kristjani pod Teodozijem premagali poganske Rimljane. Vsled te zmage pa se je zgodilo, kakor pravi sodremenski Hieronim, da dežela ob julijskih planinah, ki je poprej bila rimska, ni bila več rimska, temveč je preseljujočim se narodom služila kot dobrodošel prehod na jug. Po preseljevanju narodov je bilo na Kranjskem zasejano krščanstvo, katero pa so poganski Slovenci pod svojimi vojvodi hudo ovirali. Šele koncem 8. stoletja jih je podjarmil Karol Veliki ter uvedel krščanstvo.

Karol je pokrajine ob gorenji Dravi, Savi, Kolpi, Soči in na severni obali jadranskega morja razdelil v okraje in marke. Tako je nastal okraj Krajna ter marke Metlika, Pivka, Kras, Istra in slovenska marka. Te marke so bile podložne sosednim vojvodom, in če so ti bili tudi nemškega pokolenja, so morali kot zastopniki slovenskega ljudstva celo pred cesarjem in v nemškem državnem zboru posluževati se slovenskega jezika.

Tačas je oglejski patriarhat segal na Štajarsko tja do Drave.

V 9. (in 10.) stoletju so Kranjsko vladali deloma slovenski, deloma nemški (frankovski) knezi. Od 10. stoletja je bilo celo Kranjsko po Otonu I. kot ena marka urejeno. Sredi 11. stoletja je bilo celo Kranjsko z istrsko marko združeno. Vladal je tù mejni grof Ulrik. Da se je ta Ulrik oženil z Zofijo, hčerjo ogrskega kralja, ni uga-jalo nemškemu dvoru, kateri je takoj po Ulrikovi smrti Kranjsko ločil od Istre ter prvo podelil oglejskemu patriarhatu. Cesar Henrik IV. je namreč dne 11. julija 1077. kranjsko marko poklonil oglejskemu patriarhatu. Toda patriarh Sigehard ni bil dejanski posestnik, ker je istrski mejni grof Engelbert trdil, da je cesar s tem kršil njegove pravice ter je njegovo darilo proglasil neveljavnim. Nato je cesar njemu podaril marko. Mejni grof Engelbert se je tudi z orožjem v roki patriarhu postavil po robu ter je ostal gospod Istre in vseh delov Kranjske, ki so bili razdeljeni vojvodom koroškim, meranskim, oglejskemu patriarhu, njegovemu fevdniku grofu goriškemu, škofu brizinškemu ter vojvodom avstrijskim. Med lastniki Notranjske (istrskimi in koroškimi knezi) ter oglejskim patriarhom so bili vedni prepiri in je drug drugemu pustošil posest.

Tačas je bila v Postojni (in Vipavi) postavljena redovna hiša templjarjev (okolu l. 1118), kateri so se kasneje naselili tudi v Ljubljani na prostoru današnje cerkve nemškega viteškega reda.

Začetkom 13. stoletja šele so polegli prepiri zaradi kranjske marke. Patriarh Bertold je s koroškim vojvodo sklenil pogodbo, po kateri mu je prepustil Ljubljano ter vse od Ogleja bolj oddaljene kraje. Za mejo obeh pokrajin je bila določena črta iz Cirknice proti Planini ter greben

Julijskih planin proti Snežniku. Tako je bila Postojna pridružena oglejski cerkvi ter ob enem domačim plemičem arisperškim izročena v fevd. No vendar še patriarhova posest ni bila popolnoma varna, ker l. 1252. se je patriarh Gregor pritoževal pri apostolskem stolu, da se je koroški vojvoda Bernhard vtikal v pravice oglejske cerkve. Zadnji koroški vojvoda Ulrik III. se je imenoval gospoda kranjskega, istrske marke in gospoda na Krasu. Po njegovi smrti je njegov sorodnik Otokar II., kralj češki, prevzel te dežele, katere mu je Ulrik III. izročil v svoji oporoki 4. decembra l. 1268. v Poděbradu na Češkem, ako bi umrl brez zaroda, kar se je zgodilo že l. 1269. Ko je Otokar dne 26. avgusta leta 1278. izgubil bitko in življenje, je cesar Rudolf v državnem zboru v Augsburgu z dovoljenjem izbornih knezov svojima sinovoma Albrechtu in Rudolfu podelil Koroško in Kranjsko. V tem je Postojna kot fevd prešla v roke goriških grofov, gospodje arisperški pa so bili dejani med male fevdnike iz okolice, dokler ni s 14. stoletjem njihovo ime popolnoma izginilo. Goriški grofje, ki so razen Istre in slovenske marke posedovali še Metliko, so si opetovano s silo prizadevali, da bi se polastili fevda, katerega jim je zaupal patriarh; tako je grof Henrik II. l. 1309., ko je bil s patriarhom Ottobonom v razporu, poleg drugih zasedel tudi grad Postojno. Leta 1335. je patriarh Bertrand izročil grad in glavarstvo gospodoma Viljemu Špenimberškemu in Vulvinu Štegberškemu za 1000 mark s pogojem, da ga zopet lahko odkupi, toda imenovana gospoda ga je že nastopnega leta izgubila: Ko sta namreč Albreht II. in Otto povsod izterjavala dedščino sestre svoje matere, Margarete Krivousté, ter sta vsled tega zasedla gradove goriških grofov na Kranjskem, osvojila sta si tudi Postojno in Vipavo. Še l. 1358. sta omenjena vojvodi posedovala Postojno, dasi je papež Inocent IV.

zahteval, da bi se gradova vrnila patriarhu Ludoviku. Koraki, katere je v tem oziru patriarh Ludovik sam storil pri cesarju Karolu IV., so bili vzrok, da sta leta 1371. avstrijska nadvojvodi Albrecht III. in Leopold od Ivana Stegberskega in njegovih sinov za 20.000 goldinarjev kupila Postojno z gradom, gozdovi, ribarstvom in pašniki ter polovico cerkniškega jezera. Ko je Postojna na ta način postala deželnoknežje imetje, je bila dostikrat raznim gospodom začasno zastavljena; ti zastavoimci so bili navadno tudi glavarji za pokrajino ob Pivki ter na Krasu. Tako sta nadvojvodi Albrecht in Leopold že leta 1372. Postojno zastavila celjskima grofoma Hermanu in Viljemu. Celjski grofi so tedaj na Notranjskem imeli Postojno, bližnji Lož ter rodovitno Vipavo. Ta mogočna in v avstrijski zgodovini znamenita rodovina je imela še okoli leta 1436. zastavljeno ji Postojno. Leta 1436. je Postojna že bila deželnoknežje glavarstvo, v katerem je kakor i v Istri nadvojvoda Friderik nabral dosti vojakov, da bi Celjanom odyzel Lož; toda vojna sreča to pot napadalcem ni bila mila. Tako je leta 1458. Postojna zopet bila v rokah celjskih grofov, šele 5 let kasneje, leta 1468. je stalno prišla pod habsburško oblast.

Tega leta je bil Jurij Črnomeljski glavar v Postojni in na Krasu; ta mož je v zvezi z mnogimi kranjskimi in češkimi plemenitaši preteklega (1462.) leta rešil stiskanega cesarja Friderika III., katerega so takrat v cesarskem dvorcu oblegali dunajski meščanje. Kakor je razvidno iz listin, je bil J. Črnomeljski do l. 1478. v Postojni uslužben. Za njim je Lenart Herbersteinski iz Vipave, oče slavnega Žige Herbersteinskega, od cesarja Friderika dobil postojnski grad. Leta 1490. je vitez Gašpar Ravbar za 10.000 ogrskih zlatnikov prevzel grad v zálog s tem pogojem, da si ga zopet lahko odkupi. Vitez Ravbar je bil ob enem glavar

Prelaz v stari jami.

postojnske grajščine, kakor je razvidno iz nekega kasnejšega njegovega dopisa do kralja Maksimiljana (leta 1494). Bil je v sorodu z drugim ljubljanskim škofom Krištofom baronom Ravbarjem (1497—1536).

Po smrti cesarja Friderika IV. je vladal vsem avstrijskim deželam njegov sin Maksimilijan I., katerega so bili nemški knezi poprej (l. 1486.) izvolili za rimskega kralja. Pod njegovo vlado se je začela vojska z Benečani (1508 do 1518), ki cesarju niso dovolili, da bi skozi njihovo deželo šel v Rim na kronanje. Maksimilijan se je tedaj zoper nje zavezal s francoskim kraljem Ludovikom XII. v Cambraiu (izg. Kambréu) 10. decembra l. 1508. Razkačeni Benečani so pod svojima vodjema Jurijem Cornarom in Alvianom planili nad Gorico, Trst, Pazin, Sv. Vid pri Reki in vsa cesarjeva posestva na Krasu, v Istri in na Frijulskem — torej tudi na Postojno. Ko so bili Benečani (dne 14. maja leta 1509.) tepeni, so morali vsa prej zasedena mesta na kopnem izročiti cesarju. Zbog tega je bil leta 1511. Krištof Frankopan v Postojni cesarski glavavar, za njim pa Bernhard Raunacher.

L. 1511. dne 26. marcija (v petek) je bil med 4. in 5. uro popoldan na Kranjskem grozen potres, ki je skoraj popolnoma porušil postojnski grad.

Ko je Maksimilijan umrl (1519. l.), nasledil ga je tudi v avstrijskih deželah njegov vnuk Karol V., španjolski kralj. Toda izprevidel je kmalu, da mu je nemogoče dobro vladati vse obširne dežele, katere je kot prvorojenec pode doval po Ferdinandu Aragonskem in Maksimilijanu I. Zato jih je čestokrat delil s svojim bratom Ferdinandom, katerega je prisrčno ljubil; naposled pa mu je odstopil v tretji pogodbi leta 1522. vse nemško-slovenske dežele t. j. Štajersko, Koroško, Gorico, Gradiško, Kranjsko, Kras, istrsko grofijo, Metliko, Reko in Trst.

Na cvetno nedeljo (13. aprila) 1522. l. je Postojno zadela nova nesreča. Prvič so namreč tega dne naskočili postojnski grad Turki, ki so, moré in požigaje, čez Hrvaško skozi Ribnico pridrli na Notranjsko, potem pa po Krasu pustosili noter do Frijula. Iz postojnskega okraja so od treh cerkva v sužnost odpeljali 6000 prebivalcev, ki so ravno bili zbrani pri Božji službi; otročiče so sekali na drobne kosce, ženske oskrunjevali, duhovnike odirali in morili ter vse reči požgali. Dné 16. maja so že taborili pred Ljubljano, bilo jih je okolu 24.000 mož, tako dolgo se jim nihče ni postavil v bran.

Njih drugi obisk je bil l. 1528. V sredo pred sv. Jurijem je 2000 Turkov požigalo in ropalo v postojnski okolici; iz Postojne so jih prepodili topovi z gradu. Odšli so proti Cerknici, na dolenjo in gorenjo Pivko, potem na Dolenjsko in Gorenjsko. Nevarnost je pretila tudi Ljubljani, a postojnski oskrbnik je naglo o bližanju divjakov sporočil kranjskemu vojnemu poveljniku, nakar jih je sklicana vojska čez Kolpo pognala v Bosno. Oskrbnik postojnski je bil gospod Bernhard pl. Menessis, kateremu je po smrti grofa Krištofa Frankopana kralj Ferdinand kot nagrado za njega zvesto službovanje fevdno in sicer proti plačilu 800 gld. izročil postojnski grad.

Zadnji turški navali so se vršili v letih 1559, 1560 in 1564 ter takisto provzročili velikansko škodo.

V nastopnih letih (1577.) je bil v Postojni glavar Ivan Khisl s Fužin, katerega pa kasneje (l. 1593.) nahajamo kot imetnika založnine. Ta Ivan Khisl je ob enem bil poslanec deželnih stanov kranjskih, svétnik rimsko-cesarskega Veličanstva ter vojni izplačevalec na hrvaški meji. Za njim je bil Inocenc Mioscon.

Sredi 16. stoletja se je tudi po Kranjskem začel širiti novi verski razpor: luteranstvo. Leta 1581. je bilo v po-

stojnski okolici 10 pristašev nove vere, kakor je razvidno iz še ohranjenih krstnih in smrtnih knjig. Med temi sta bila tudi zakonska pl. Paradeiser. V tem časi je tukaj bil Ivan Paradeiser glavar. Posebnega evangelskega predikanta tu ni zaslediti; najbrž se je ta služba opravljala iz Ljubljane.

V 17. stoletju sta Postojno posedovali dve imenitni avstrijski rodovini: Eggenbergi in za njimi Turjačani. Nadvojvoda Ferdinand, Karolov sin in naslednik, je l. 1608. grajščino za 17.000 goldinarjev zastavil Ulriku baronu Eggenbergu; l. 1616. je bil Ulrik Eggenberski tajni komornik, najvišji dvornik, potem deželni glavar na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem.

Okoli leta 1680. so Postojno dobili Turjačani, najstarejši plemiški rod na Kranjskem, ki je v tej deželi dobil svetovnozgodovinski pomen ter si priboril knežjo čast in to pod knezom Ivanom Weihardom ter njega sinom, Ferdinandom Turjaškim.

Začetkom 17. stoletja se se zopet začeli prepiri z Benečani, kar je dalo povod, da se je kranjsko viteštvo meseca decembra leta 1615. zbralo pod hrabrim Baltazarjem Scheyerjem v okolici postojnski, da bi svojega deželnega kneza in domovino branilo sovražnika. Ta vojska, ki je divjala posebno na Frijulskem in v Istri, je bila končana šele vsled madridskega miru (26. septembra) leta 1617.

Začetkom 18. stoletja se je mnogo prebivalcev s Krasa, Pivke in iz Vipave kmalu po vzetju beligrajske trdnjave (l. 1717.) izselilo tjakaj in sicer najbrž zaradi slabega gmotnega stanja. Toda blagostanje se je za vladanja dobrosrčne cesarice Marije Terezije začelo povzdigovati; kajti skrbela je posebno za trgovino. Ukazala je, da se je v Postojni, Vrhniki in na Razdrtem postavila velikim prevaževalcem

Stranska Ferdinandova jama.

lopa za blago. Pa tudi z raznimi drugimi uredbami je koristila našemu narodu.

Leta 1722. je postojnski grad njega poslednji, zasebni posestnik Fran Oblak pl. Wolkensperg prodal cesarju Karolu VI. za 80.000 goldinarjev na korist kraški konje-reji. Leta 1749. so se planinski in dolinski travniki izločili iz posestva postojnskega gradu ter se prepisali prestranski grajščini v last.

Za cesarja Jožefa (l. 1784.) se je ljubljanska škofija povzdignila v nadškofijo, kateri sta bili podrejeni škofiji goriška in tržaška. Pod oblast prve so razen Gorice spadali Gradiška, Oglej, Bolec in Tolmin kakor tudi Kras in Vipava; pod zadnjo pa razven Trsta in Istre tudi pokrajine ob Pivki in Bistrici. Ta razdelitev se je kasneje nehala, ljubljanska nadškofija je bila odpravljena ter se je Notranjsko odslej priklopilo ljubljanski škofiji.

Po padu Mantove v francosko oblast (4. februarja l. 1797.) so meseca marcija prvi Francozi dospeli na Notranjsko. Dne 27. marcija so na Razdrtem odvzeli pošto, ki je bila namenjena v Trst. Utaborili so se na Razdrtem ter na Nanosu. V Postojni je ostal en eskadron husarjev in nekoliko ulancev, ki so imeli nalogo opazovati sovražnikovo gibanje. Kako se je vršil ta prvi francoski napad, popisal je prav zanimivo takratni postojnski župnik, Josip Wenigar. On pripoveduje tako:

„Najprej je nekoliko huzarjev naskočilo bližnjo ces. konjarno v Prestranku; toda odšli so, ne da bi kaj opravili, ker je konjarna bila že izpraznjena.

Med 7. in 8. uro zjutraj je v Postojno dospela sovražnikova predstraža, po noči prej pa so bili odrinili vsi avstrijski huzarji in ulanci.

Na čelu predstraže je jezdil Murat kot poveljnik. Šli smo s težkim srcem nasproti, da bi ga pozdravili. Pa

kako smo bili presenečeni. Odzdravil nam je zelo prijazno ter nas zagotovil, da se nam glede osebe, imetka ter vere ni bati ničesar ter da jaz kot župnik svoj posel lahko prosto in brez ovir opravljam.

Del mnogobrojne predstraže se je utaboril ob reški cesti ter v vasi Zalogu, kjer so cerkev sv. Danijela porabili kot skladišče, bila je vsled tega hudo poškodovana in so jo kasneje morali popolnoma prenoviti: drugi del je bivouakiral na višinah proti Planini in Unici, da bi tem lažje stražil prehod; konjištvo pa je ostalo v trgu Postojni.

Oddelek kakih 800 mož se je z dvema topoma namenil proti Reki, pa se je vrnil kmalu ter se potem pri Bistrici in Trnovem utaboril.

Iz Gorice je že poprej okolu 200 mož odšlo proti Idriji, da bi se polastilo živega srebra, ki se je ondi nahajalo, no dobili so ga le malo, ker se ga je večina že poprej spravila v varnost.

Dne 2. aprila zgodaj zjutraj, bila je ravno nedelja, se je končno vzdignila konjica, in popoldne je divizija generala Bernadotta z vojaško godbo ter vihrajočimi zastavami odjezdila proti Ljubljani.

Prav dosti teh nepovabljenih gostov je črez noč ostalo v Postojni, v duhovnišču je kar mrgolelo častnikov in težko nam je bilo vse pogostiti, ker smo že prejšnje dni morali vsak dan preskrbeti deset častnikov predstraže, bilo je vse použito in v Postojni tako ni bilo velike zaloge živil, toda storili smo jim vse na ljubo, samo da bi dobro izhajali ž njimi.

Dne 17. aprila l. 1797. je bil vendar v Ljubnem na Gorenjem Štajerskem sklenjen mir in izmed sovražnih divizij so se nekatere začele pomikati skozi Koroško, druge skozi Goriško in zopet druge skozi Ljubljano in Postojno

na Frijulsko, tako da so dne 8. maja zadnji Francozi odhajali z Notranjskega.

Med celim navalom je bilo v Postojni zmiraj francosko poveljništvo konjice in pešcev. Da bi prikrili svojo slabost, so vedno svoje čete premikali iz kraja v kraj, zdaj je šla ta divizija proti Gorici, po drugem potu pa v Ljubljano, od ondod zopet sem in proti Reki, tako da se nikoli ni moglo vedeti, kako močna da je bila armada; cenili so število divizij generala Bernadotta na 10.000 mož, ki pa je vsled zvijačnega gibanja bilo videti dosti večje.

Navzlic temu je pohvaliti Francoze, da so se tu v Postojni dostojno vedli z župnikom: niso izsiljevali novcev in drugih reči; spoštovali so cerkev in če so ob nedeljah prišli k Božji službi, so se vedli krščanski in lepo, tako da v tem oziru niso nikogar pohujšali.

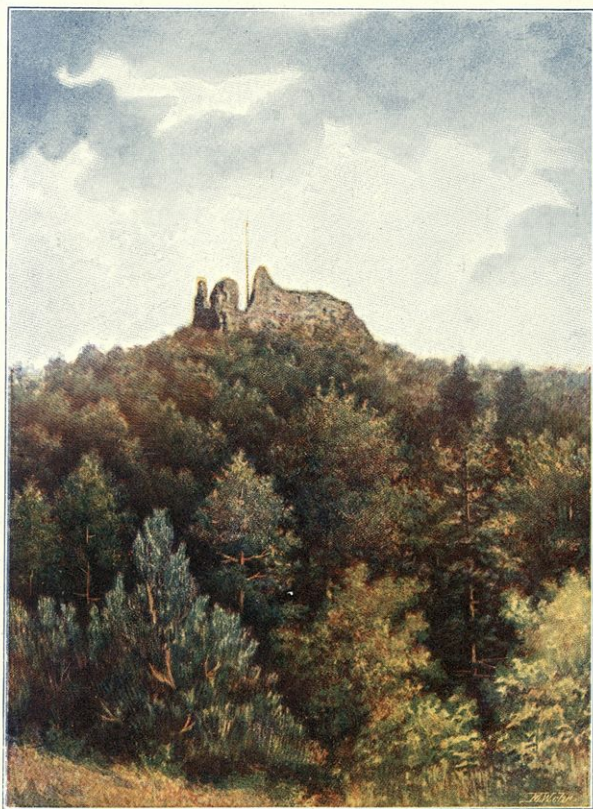
Od tega časa je draginja postajala vedno hujša, dobrega denarja, zlata in srebra je bilo kaj malo. V letih 1801, 1802 in 1803 ni bilo dobiti srebrnega denarja, le papirnat in slab drobiž se je nahajal med ljudstvom. Mernik pšenice je veljal 15, tudi 16 srebrnih desetec, oves še enkrat toliko, koruza pa toliko kakor pšenica.

Davki so po vojski naraščali in na kmetih so se pri toževali, kako težko je živeti.“

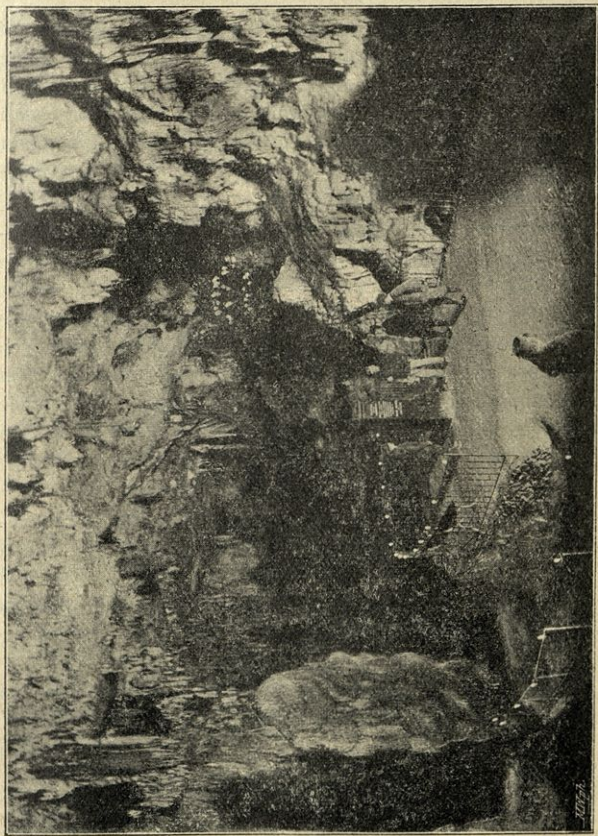
Vojni dogodki l. 1805. in 1809. privedli so nam zopet istega sovražnika; tudi o teh napadih imamo poročilo, ki ga je spisal že imenovani kooperator in kasnejši postojnski gimnazijski profesor Magajna.

Njegov opis se glasi:

„Dne potem ko nas je vojna Nj. cesarske Visokosti nadvojvode Karola 23. novembra l. 1805. popolnoma ostavila, dospel je francoski predvoj „Chasseur à cheval“ v nedeljo 24. novembra, ob 9. uri zjutraj, dne 25. novembra

Razvaline gradu na Soviču.

Belvedere.

pa vsa od generala D' Espagna poveljevana predstraža, ki nas je močno nadlegovala.

Nastopnih dni je prišel pod poveljnikom maršalom Massenom tudi ostali voj, kateri nam je po svoji dobri volji odvezemal vse ter samovoljno trpinčil ljudi. Vsled tega je mnogo prebivalcev pobegnilo iz Postojne. Ostali so le poduradniki okrožnega urada, vrli okrožni komisar Wilcher, potem grajsčinski oskrbnik ter so nam po možnosti olajšavali naš žalostni stan.

Po Požunskem miru l. 1806. so Francozi končno meseca februarja odšli, in oddahnili smo si pred njimi do leta 1809.

Dne 10. aprila l. 1809. se je zopet pričela vojska. Že dne 16. maja so se avstrijski vojaki, po največ brambovci, zgrabili s sovražnikom na Rebernici, dokler niso Francozi pod generalom Macdonaldom prišli na Nanos ter Avstrijce prijeli od zadaj. To je provzročilo grozno zmešnjavo; naši ljudje so kar trumoma drli proti Postojni, tu je bilo mnogo ranjencev vsake vrste, vse je vpilo in tarnalo.

Dobri Postojnčani so pod vodstvom postojnskega oskrbnika Karola Šmola pomagali ter človekoljubno obvezavali ranjene vojake. Po noči so Avstrijci odrinili proti Cerknici in dalje proti Ribnici; ceste proti Logatecu in Ljubljani so že zasedli Francozi, ki so prišli čez Col in Hrušico ter naše odrinili.

To noč so Francozi naskočili okope pri Razdrtem, pa bili so z velikimi izgubami odbiti.

Do 1. ure po noči smo raz stolpa farne cerkve gledali strašni prizor, ki se je vršil na Razdrtem.

Zjutraj se je boj ponovil; gromenje topov je bilo v Postojni dobro slišati; sovražnik je trpel zelo; naposled, ko je sovražnik izgubil do 800 mož, se je udala utrdba.

Dne 18. maja 1809. so prvi Francozi, namreč šesti huzarski polk, pod vodstvom nekega Firina, peklensko hudobnega človeka, dospeli v Postojno; sreča za nas, da je nastopnega dne že odmarširal, sicer bi nas bil s svojimi huzarji popolnoma slekel. Za njim je prišla divizija Broussier, katera se je pa enako svojemu poveljniku vedla še precej dobro. Sv. Rešnjega telesa dan je došel Marmont iz Dalmacije, ki je tudi svoje vojake imel v dobrem redu in strahu.

Od tega časa smo bili brez vojakov, dokler niso hrvaški insurekcijski huzarji*) provzročili, da je primarširala italijanska brigada Bertoletti; ti Lahi so nas mučili do dunajskega miru, ki nas je izročil Francozom.“

Kar se tiče notranje preosnove nove vlade, je Postojna vsled dekreta cesarja Napoleona z dne 12. februarja l. 1810., spadala pod prvo vojaško divizijo; dohodke, ktere je prinašala graščina, je dobival maršal Marmont.

Da je ta čas bila v Postojni gimnazija, je že drugod povedano.

Gotovo je, da so za francoske dobe obiskovali sosedno jamo, ki je učenemu svetu že bila znana. Marmont, ki se je zadnji čas svojega namestništva preselil v Ljubljano, piše v svojih spominih: „Poslužil sem se okolice, da sem si ogledal dve znamenitosti dežele, Postojnsko jamo in pa Cerknjsko jezero. Kranjsko ima isto naličje kakor Dalmacija; vse je vapnato ali pa peščeno. Reke izdolbejo svoje korito globoko, presekajo gorovje, izginjajo ter zopet prihajajo na dan. Neizmerne, votlin polne, zelo globoke jame zdé se nam templji orjakov. Krasni stalaktiti in stalagmiti, ki jih stvarja padavina moče, tvorijo sobe in spominke prečudne arhitekture. Ta jama je zbog velike

*) Divizija pod vodstvom grofa Oršiča, ki je po Notranjskem ogledovala do Postojne in Vipave.

svoje razsežnosti in raznosti oblik svojih dvoran in od-
delkov ena največjih znamenitosti te vrste, in če je raz-
svetljena, kakor je bila takrat, ko sem si jo ogledal jaz,
je nje krasota taka, da je ni mogoče natanko popisati.“

Vsi veliki dogodki francoske države, kakor poroka
Napoleona z Marijo Lujzo (dne 1. aprila l. 1810.), ali cesarjev
god 15. avgusta in dosti dr. so se ravno tako slovesno
praznovali pri nas kakor na Francoskem.

No, Francoska oblast je nehala l. 1813. V juliju tega
leta so začeli Avstrijci, kakih 60.000 mož pod Hillerjem,
Nugentom, Radivojčevićem in dr. nastopati proti cesarkemu
namestniku, princu Evgeniju, ki je s svojo 53.000 mož
močno armado zasedel vse ceste, ki vodijo črez Ljubljano
in Pontafel na Laško. Tekom meseca septembra so si
Avstrijci osvojili Istro in je general grof Nugent 16. sep-
tembra, ko ga je sovražnik med Jelšanami in Lipo napadel,
ga prevaril s tem, da je del svojih čet odpravil proti
Reki, sam pa šel v Istro in tako prisilil sovražnika, da je
naglo ostavil Reko ter se vrnil proti Trstu in Postojni.

Dne 5. oktobra ob 1. uri popoldne je na ljubljanskem
gradu kapitulirala zadnja francoska posadka 800 mož pod
vodjo Legerjem, ostale čete so odsle že koncem me-
seca septembra. Namestni kralj je že 2. oktobra ob štirih
zjutraj šel skozi Postojno na Laško, 3 ure kasneje so
semkaj dospeli Avstrijci, Radeckega huzarji in 1500 hrabrih
Hrvatov. Tako so Postojnčani zopet prišli pod Avstrijo in
so se kakor prej tako tudi zdaj izkazovali njene najzve-
stejše sine in branitelje.

II.

Postojnska jama

1. Opis jame.

Četrť ure severnozapadno od Postojne se Pivka 50 *m* nad morjem izgublja v podzemski ponor, vhoda v jamo pa se nahajata 19 *m* nad reko Pivko. Pred njima je lep, z raznovrstnim senčnatim drevjem ob-
sajen prostor. Ravno nad vtokom reke je star, neznatn vhod za vodnike, kakih 15 *m* odtod na desno pa novi naravni vhod, ki so ga odkrili šele l. 1866. Širok je 7, visok pa 9 *m* ter je z lepim gotiškimi okrižjem zaprt.

Postojnska jama se deli v **veliko cerkev**, **staro jamo**, **cesar Ferdinandovo jamo s plesiščem**, **cesar Franc Jožefovo in Elizabetino jamo**, **Belvedere z razgledom v Tartar**, **jamo cesarice Marije Ane**, **Kalvarijo**, **jamo nadvojvode Ivana**, ter **novi l. 1890/91. odkriti postranski jamo**.

Velika cerkev.

Velika cerkev se razprostira 23 *m* od vhoda v dolgosti nad 45 *m*, v širokosti 30 *m* in v visokosti dobrih 28 *m*. Daleč se razpenja nje obok čez temni prepad, iz katerega slišimo šumeti reko, ki v podobi črke S teče skozi veliko cerkev in se naposled izliva v skalno raz-

poko. Veliko cerkev razsvetljuje dvojje električnih obločnic.)* —

Pri vhodu v jamo smo stali ob desni obali Pivke, pri vhodu v veliko cerkev pa se nahajamo ob nje desni obali, ker smo kratko pred vhodom prekoračili naravni, skalnati most, pod katerim drevi v veliko dvorano. Raz tega naravnega mostu nas vodi 84 stopnic k reki, čez katero nas pelje železen, na dveh masivnih kamenitih sohah stoječ most na nje levo obal. Od vhoda pa do navedenih stopnic znaša pot 28 *m*. Do leta 1818. se je moglo priti samo do sem, ker je strma stena zapirala pot. Tu je v skalo vzidan spomenik iz črnega mramorja, ki priča, da se je tukaj dne 16. maja l. 1816. mudil cesar Franc I. Leta 1856. so v levi steni izsekali 55 *m* dolg in 1,5 *m* širok hodnik, ki veže veliko cerkev s cesar Ferdinandovo jamo. Tu je veža, v kateri spredaj na levi roki stoji Ferdinandov spomenik, posvečen cesarju Ferdinandu, ki je dne 17. avgusta leta 1819. prvič videl ta del jame. Z leve Pivkine obali pa do sem dovede nas pot čez 82 stopnic.

Obok velike cerkve je podoben mozaiku sestavljenemu iz dragocenih biserjev, ki se svetlikajo v magični električni luči že omenjenih obločnic, in iz reke, tekoče globoko spodaj, odsvita se vsa blisketajoča svetloba nazaj.

Stara jama.

Ne daleč od spomenika cesarja Franca I. proti levi se pride čez kakih 15 *m* dolgo in 4 *dm* široko naravno brv v takozvano staro, zdaj zapuščeno, nekdanj pa edino znano

*) Električna luč je vpeljana l. 1884. Največje prostore jame razsvetljuje 14 obločnic, katerih vsaka sveti za 1400 sveč.

Príznica v Tartaru.

jamo. Stara jama znaša v dolgosti 189 *m* in ima več in mnogovrstnejših kapnikov, kot nova, večinoma stalaktitov.*)

Pot vanjo nikakor ni tako nevarna, kakor se je trdilo. Sedaj je zavarovana z železnim omrežjem.

Ta jama je imenitne važnosti zaradi svoje lope z napisi, ki je res vredna, da se ogleda.

Zanimiv je v tej jami rdeči slap, rdeče piščali na beli steni veže, po kateri se pride v vežo z napisi. Ta jama je izdavnaj morala biti znana, kakor nam priča letnica 1213, pa je v 18. stoletju zaradi težavne, nevarne poti niso več obiskovali. Leta 1689. jo je obiskal naš slavn kronist Valvasor. Josip Jeršinovič, vitez Loewengreifski je l. 1816. prvi v spremstvu vodnikov Frana Šebenika, Val. Verneta in Luke Čiča bil v njej. Malo dni potem jo je obiskal tudi grof Hohenwart, ki je prav zanimivo popisal nje zadnjo vežo s koralami, ali kakor jo on imenuje, vežo suhih ogrodij. V to vežo se prihaja po hodniku, na katerega stenah je mnogo krasnih belih in rdečih draperij. V njej se na belem stropu nahajajo prelepe rdeče korale, v ozadju pa je bilo omenjeno človeško ogrodje, katero je natanko preiskal in opisal grof Hohenwart, o katerem pa dandanes ni več sledu. Prekopano je že izdavnaj. Ondi, kjer naj bi bilo, videti je samo precejšnjo soho.

V tej jami je slikovit prelaz, čigar sliko (str. 17.) podajamo cenjenim bralcem.

Tukaj slede napisi, ki si jih je leta 1830. zaznamoval grof Hohenwart:

*) Geognozija imenuje tiste kapnike stalaktite, ki vise od stene navzdol in ki rastejo navzdol tako kakor ledene sveče, stalagmite pa tiste kapnike, ki se v jami drže tal ter rasto na kvišku, ker vedno nanje kaplja.

1213	Mariahilff za
C. M.	Vilharbar.
1323	1592
Kircheimer	Walent. Junikar
C. P.	B. P.
1393	1606
1412	(Znamenja.)
Michael Hauser	1575
1538	(Znamenja.)
1516	M. Weingarter
Philip Wenger	1575
Gnad dir Gott.	I. Tschiffern
1523	Ca. Agourer
Stumpberg	1576
1534	1576
Kirchheimer	Longkainr
1540	1578
Kauver	Der mit Herrn
Hanns Hueber 1547	Joseph Holla
1575	Gnad dir Gott.
(Malo razločna znamenja.)	1580
1575	Erzpriester
M. W.	1580
(I. Sciffrerere)	Görger Tauffrer
1575	Franz Anton
Gnad dir Gott.	Herzog zu Cromau 1580
1587	auch Fürst zu Eggenperg.
	A. W.
	1585
	(Znamenja.)
	1585

Ferko Jankowitz	Martinus Cuboi.
Rauver 1641	1641
16 IMO 42	1641
16 IPS 42	Stirch.
(Roka.)	Herr Jakob
Lohr Ingenirer	(Fürst C. Eggenberg: Grb.)
Franz Himer	Johann Melchior Ott.
Tischlergesell aus	Johann Paul Sarcher.
Baiern.	1642 den 6. Juni.
16 S. 34	Marco Sernich
M.	Bildhauer 1648
1634	an 12. Genaro.
F. v. Stainach.	Joannes
1634	Crassauz.
Hanns Hueber.	1648.
Stephanus	Hans Korn
Kanzianer	1649 den 3. Juni.
1634	Johann Paul
Dietrich.	Hueber 1675
Maximilian	1676
Frauenholz 1636	(Znamenja.)
Kaspar Moll.	G. Nostiz.
1636	Michl Strigel.

V posebni prilogi podajamo č. čitateljem še faksimile teh napisov, kakor jih je grof Hohenwart priobčil v svojem popisu Postojnske jame.

Ferdinandova jama.

Na desno drži iz Velike cerkve do blizu 9 m visok hod v „Ferdinandovo jamo“, največji in najlepši del Po-

Kalvarija.

stojnske jame, ki se začenja pri Ferdinandovem spomeniku. Tu je tudi začetek železnice, ki vodi kakih 1600 *m* daleč do podnožja Kalvarije. Glavni hod tega dela jame je 1700 *m* dolg, od njega pa se cepé še postranski hodi in veže. Kapniki te „Nove jame“, kakor jo tudi imenujejo, so čisti in beli ter imajo raznovrstne podobe. Vsaka stopinja podaja nova čuda strmečemu gledalčevemu očesu. Svetloba luči, ki pada na vse strani, zbuja nepopisen blesket in svetlikanje. Kdo ima pero, ki bi dostojno moglo opisati vso to krasoto!

Kmalu pri začetku jame se nam na desni kaže prižnica, nato pa dospemo v vežo 7 *m* visoko, v kateri je na desno tako zvana mesnica. Tu visé od stropa veliki kapniki, katerim pravijo „boh“. Od tukaj se gre na desno v postransko jamo, ki se na koncu deli v dva hoda, ki jo pa le malo obiskujejo.

Ta stranska jama ima „angleški vrt“, „vežo s salamami“, „kameniti dež“ in pa „prestol“.

Če gremo po glavnem hodu naprej, vidimo tu „mater Božjo“, „slap“ iz belega in sivega kapnika, „kol v železu“, „leva“, „krstni kamen“, „gledališko ložo“, „borjavo“, „sv. Petra stol“ ter ječo. Od tukaj nas popelje pot na krasno „plesišče“.

„Plesišče“, ki je od vhoda 540 *m* oddaljeno, ima skoraj popolnoma ravno eliptično osnovno ploskev, je 45 *m* dolgo, 30 *m* široko, 14 *m* pa visoko. O binkoštih tu svira godba in se pleše. Prostora je za več tisoč ljudi. V tej dvorani na desno ob vhodu je spominska plošča, posvečena Josipu Jeršinoviču vitezu Loewengreifskemu in dr. Adolfu Schmidlu, ki sta si za jamo pridobila velikih zaslug.

Na desni strani plesišča visi s stropa bel naguban ter prozoren stalaktit, „rjuha“. Ob izhodu na desno se kaže podoba „sv. Antona Padovanskega“, podoba „Matere Božje

Vrh Kalvarije.

Marijacejske“ in „čša sladoleda“. Šele za plesiščem so kapniki raznovrstnejši, bele, sive, rjave in rdeče barve. Tu se je steber razklal na dva kosa; gorenja polovica sloni na drugem stebru. Temu se pravi „stolp Pizanski“. Dalje slede trobarvni steber, zgoraj rdečkast, na sredi bel, spodaj rumen; „želva“, „sova“ in „mali zvon“, to je viseč kapnik, ki lepo zazvoni, če s palico udariš po njem. Za zvonom vidiš „kapelo“, v kateri so „orgle“ in pa „oltar“. Zapustivši kapelo, pridemo v precej visoko dvorano, ki je s samimi belimi stebri napolnjena. Od stropa visi „lestenec“, vihra „zastava“ ter miga „roka s tremi prsti“. Malo naprej, in prišel si do dveh „palmovih dreves“, na levo pa vidiš „vodometa“, to je rdeč, vodenemu curku podoben steber, ki se dviguje iz belega kamenja. V tem oddelku jame se nadalje nahaja „voščena soba“, „mesečina“, „steber s hieroglifi“, ondi blizu je „orlova perut“ in „ogelnic“. Smrti nas spominjajo rdečkasto-bele, stoječe „mumije“ in pa „Božji grob“. Predveža Božjega groba je 9 m visoka, v njej stoje krasni kanelirani stebri bele barve.

Tu se jama deli v dve panogi, katerih leva se imenuje

Franc Jožefova in Elizabetina jama,

desna pa vodi proti Kalvariji.

Ker v to jamo poprej ljudje niso zahajali, je njeno kamenje še čisto in neokajeno. Radi visokega obiska avstrijske cesarske dvojice dne 11. marcija leta 1857. se ta del jame imenuje „Franc Jožefova in Elizabetina jama“. Najlepše tvorbe v njej so: „mala Kalvarija“, „zastori“, „perilnica“, „dozdevni dež“, „speči deklici“, katerih glavi sta beli, obleka pa rdečerjava. Pri „Damoklejevem meču“, velikem stalaktitu pridemo koncem hoda v veliko dvorano. Pred nami se dviguje krasni „Belvedere“, holmec, ki v obsegu meri 11 m. Na njem se nahaja spomenik iz črnega

marmorja, ki priča, da sta se dne 11. marcija l. 1857. tu mudila cesar in cesarica, 15. julija l. 1853. pa cesar sam.

Tu blizu je „curek“, kosorepi stožec iz svetlosivega kapnika z malo krnico, v katero pada od stropa 18 *m* globoko voden curek.

Na zapadni strani „Belvederja“ je 284 *m* dolga, ne-hodna jama „Tártar“, po kateri se pride do reke „Pivke“.

Da se tudi v „Tartarju“ nahajajo lepi kapniki, to dokazuje prižnica, katere sliko podajamo častitim bralcem (str. 31.).

Z „belvederja“ na levo pridemo do „puščavnika“, črez kakih 30 korakov pa na 17 *m* visoki „Ljubelj“ ali „Semmering“.

Pri podobi sv. Štefana se začenja:

Jama cesarice Marije Ane.

Iz te jame, ki so jo odprli l. 1865., vodi pot na desno na „Kalvarijo“, na levo pa v novo jamo, ki jo je leta 1890.—1891. odkril mašinst Mat. Verbič. V jami Marije Ane nas posebno zanimajo na levo ob steni viseča „temnorjava zagrinjala“, kakih 23 *m* dalje pa prekrasni, snežnobeli „briljant“. Tik „briljanta“ stoji do 5 *m* visok, rumenkast-siv steber s „pristrešjem“. Dalje je tu videti velik 6 *m* visok „štor“ ter „nagubano pristrešje“.

Kakih 30 *m* dalje stoji na levo „veliki štor“, ki ima v premeru kake 4 *m* in je približno tudi tako visok.

Pri „veliki gobi“ in „velikem špargeljnu“ ostavimo jamo Marije Ane ter se obrnemo na desno.

Pred nami je svetovno znana

»Kalvarija«.

„Kalvarija“ je blizu 60 *m* visok, s kapniki preobložen grič, na čigar vrh drži nad 200 *m* dolga pot. Visočina od

podnožja Kalvarije do stropa znaša nad 50 *m*, od vrha Kalvarije do stropa pa še zmiraj skoro 18 *m*. Vsa votlina skup meri od podnožja do zadnje stene za vrhom v dolgosti nad 200 *m*. „Kalvarija“ je tedaj največja podzemeljska votlina v Evropi, če ne na celém svetu.

Tej gori pravijo Kalvarija, odkar je bila najdena, najbrž zato, ker je množina tu se nahajajočih stalagmitov nekoliko podobna ljudem, ki so za križem drli na Golgota.

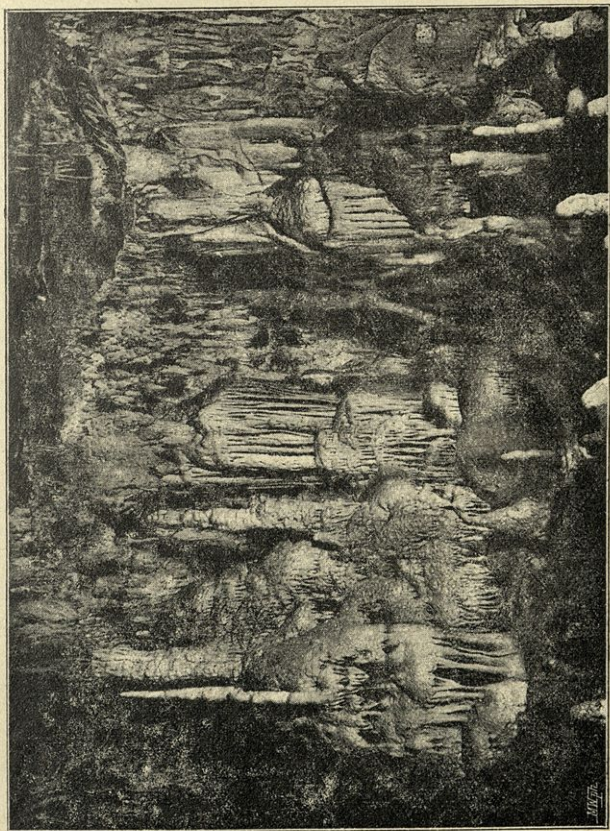
Tu vidimo na desni strani „tržaški svetilnik“, „Noetovo ladijo“, ki je popisana z raznovrstnimi imeni. Med njimi se nahaja tudi ime vojvodinje Marije Lujze Parmške, hčere cesarja Franca I. ter vdove Napoleona I. Obiskala je to jamo dne 4. junija l. 1830. Na „Kalvariji“ je tudi „veliki oltar“, sestojč iz treh večjih, belih stalagmitov. Zadaž za velikanskim oltarjem se razteza blisketajoči „očarani vit.“ S Kalvarije se gre na vzhodni strani doli proti železnici. Tu vidimo 34 *m* visoko belo stebrovje, „Milansko cerkev“, ki stoji na srednjem odstavku griča. Na podnožji drugega odstavka kipi na desno ob poti največji kapnik cele jame. Visok je dobrih 10 *m*. Prekoračili smo zadnji odstavek „Kalvarije“, in ostavlja jo, gremo skozi nje „vrata“, obstoječa iz dveh velikanskih ter več malih beloleskečih stalagmitov, po vzhodni poti proti Ferdinandovi jami.

Ko smo videli „angleško kuhinjo“, dospeli smo do „vrste stebrov“ razne velikosti, stoječih ob poti in kmalu nato korakamo pod velikanskim črez pot „podrtim stebrom“, ki je 7 *m* dolg in nad 1 *m* debel.

Ko smo si ogledali še „zemljevid“, „stražnico“ in „stebra dvojčka“, dospemo v prostorno dvorano, kjer je v desni steni glavnega hoda (če se pa prihaja s Kalvarije, na levo) „Ferdinandove jame“ videti železna vrata.

Utok Pivke v Postojnsko jamo.

Ivanova jama. Smrečje.

To je vhod v „jamo nadvojvode Ivana“. Nadelo so ji to ime, ker je nadvojvoda Ivan dne 31. junija leta 1832. prvi prišel črez sprednjo dvorano. V tej jami se nahajajo nakapnine izredne lepote. Ker po njej še niso pota razpeljana, je za nje obisk treba posebnega dovoljenja od postojnskega okrajnega glavarstva.

Dolga je ta jama 490 m. Najbolj nas zanima nje got-ska dvorana, ki je skoraj okrogla. V osredju te dvorane stoji ogromen, rumen stalagmit, ki je z nagromadenim, rdečerjavim stalaktitom zvezan. Stene so bogato okrašene z belimi, sivimi ter rumenimi kapninami, ki semtertja tvorijo čudne oblike, kakoršne nam kaže priložena slika. (Smrečje, str. 41.) Precej za nizkim preходом je bela vreča moke zavezana, visoka 63 cm, dalje 1 m dolg, 37 cm širok prozoren zastor s krasno borduro. (Ta zastor je v septembru l. 1852. našel dr. Adolf Schmidl). Tu se vse blešči in iskri in če potrkaš na kak kapnik, zadoni ti liki zvon.

Pri „turški sablji“, ki prosto visi od stropa, se deli od Ferdinandove jame proti jugozapadu in jugu postranska jama, iz katere takisto prilagamo lep motiv. (Postranska Ferdinandova jama, str. 21.)

Oglejmo si še „ribji trg“, „ploščnate ribe“, „zlato runo“, „spečega leva“ ter „jamskega čuvaja“, potem pa se podvizajmo v takozvano „jahalnico“, 10 m dolgo dvorano, na katere levi steni se nam kaže slavnoznano „zagrinjalo“.

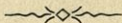
To je najlepši čudotvor cele jame. Pravijo, da je nekoč angleški bogataš zanj ponudil 400 cekinov, a niso mu ga dali. Dolgo je okoli 3 m, debelo 8 mm ter 1 m odmaknjeno od stene. Barve je rumenkastobelega in je, kakor je dolgo in široko, prozorno. Njegov obrobek je rjavo-oranžasto-rožast, in te barve neopazno prehajajo druga v drugo.

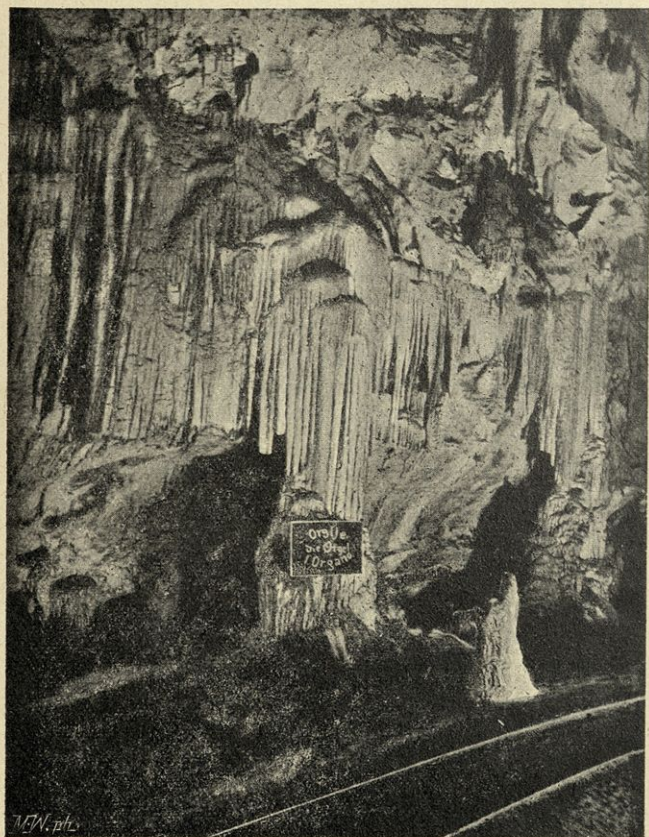
Ko smo si tako ogledali najlepšo in najznamenitejšo tvorbo, se lahko odpravimo proti izhodu. Med potoma še si na levi roki ogledamo „izpovednico“, ne daleč od tod snežnobeli „topov steber“, ki v obsegu meri kakih 6 *m*, „rdeče morje“, rdečemu valovju podobna tla na levi strani poti, dalje „veliko in malo cipreso“ ter bele, tanke in prozorne „krežljece“, ki vise od stropa. Blizu tod na desno je najdebelejši steber v postojnski jami, ker ima 19 *m* na okoli in je 5 *m* visok. Še 28 *m* naprej in pri „grobu“ smo ter pri vhodu „Franc Jožefove in Elizabetine jame“. Prehodili smo torej vso jamo okoli in okoli. Ogledati si nam je še treba „novo jamo“, ki so jo odkrili, kakor že povedano, leta 1890—1891.

V to jamo, ki je nadaljevanje jame „Marije Ane“ proti severu, se dospeje izpod Kalvarije. Lesti je treba čez dve 7 *m* visoki železni lestvi, da se pride do vhoda, ki je zavarovan z železnim okrižjem. V njej so nakapnine še alabastrsko bele, kalcitovi kristali pa čudovito čisti, zakaj tu se še niso in se ne bodo prižigale baklje, ki bi s svojim dimom počrnille prekrasne te prostore. Tu so oddelki kakor „kameniti dež“, „stolpovi molčanja“, „Golgota“ ter „okamenela pravljica“.*) Tla semtertja naličijo lastovičjim gnezdrom. V kotlinah, meter globokih ter z vodo napolnjenih, je polno snežnobelih ter rdečkastih romboedrov. Ker vse te krasote nikakor ni možno točno popisati, priobčujemo tu dve sliki: „Vhod v novo jamo“ in pa „prelaz“ v njej (str. 61. in 63.). Dolžina te jame meri 300 *m*.

Vsakdo, ki se mudi v postojnski jami, obišči še „novo jamo“; žal mu gotovo ne bode.

*) Prim.: »Illustrirte Zeitung« št. 2965 z dné 26. aprila 1900. Str. 600.

Orgle.

2. Zgodovina postojnske jame.

Iz različnih, že navedenih napisov v postojnski jami je razvidno, da je bila že v XIV. stoletju znana; da bi jo poznali i starejši narodi, o tem zgodovina molči. Izključeno pa to vsekakor ni.

V 16. stoletju je jama često Postojnčanom služila v zavetje zoper krvoločne Turke. Najprvi jo je opisal naš slavni kronist Ivan Bajkart Valvasor v svoji knjigi „Slava vojvodine Kranjske“. Opisovali so jo nadalje: I. N. Nagel, v 18. stoletju prirodoslovca Gruber in Hacquet.

Do l. 1816. je bila jama onstran naravnega mostu še neznana. Leta 1818. jo je nameraval obiskati cesar Franc I. Takratni za jamo navdušeni c. kr. okrožni blagajnik Josip vitez Loewengreif jo je začel za najvišji obisk prirejati. Tem povodom je meseca aprila tedanji vodnik, Luka Čič, odkril novo „Ferdinandovo jamo“. Na skali ob nasprotnem bregu Pivke so hoteli postaviti piramido s transparentnim napisom. Položili so torej črez Pivko dolgo lestvo, na njo pa desko, po kateri je nato šel Luka Čič s svetiljko v roki, da bi došel na omenjeno skalo. Z velikim naporom je lezel nakvišku. Ko je prišel na vrh, zaklical je doli stoječim, potem pa se oddalil. Že so se bali zanj, kar se iznova prikaže ter jim zakliče: „Tukaj je nov svet — tu je paradiž!“

Ko se je vrnil, pripovedoval je ves srečen, da je našel novo jamo, do konca pa da ji ni mogel priti.

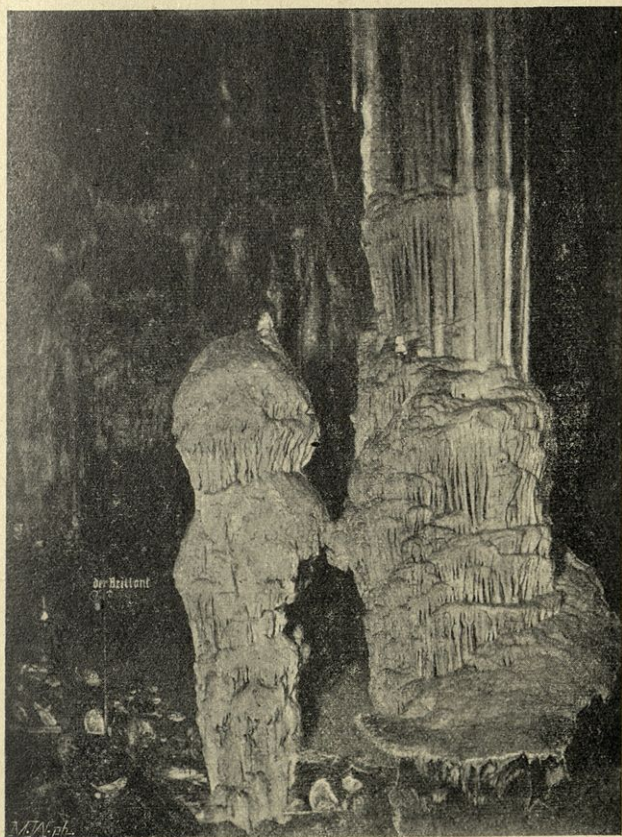
Tako je bila odkrita „Ferdinandova jama“.

Leta 1824. sestavila se je prva jamska oskrbovalna komisija, katere člani so bili: okrožni zemljemerec (v njega odsotnosti je cestni komisar — delj časa P. pl. Radics —

oskrboval njegov posel), okrajni komisar (zdaj sodnik), občinski sodnik (zdaj župan) ter eden občan kot dnevni blagajnik. Zdaj jamska komisija obstoji iz sedmih članov. Ti so: okrajni glavar, en političen uradnik, okrajni zemljemerec, davkar in trije zastopniki postojnske tržne občine.

Prvi načrt jame je l. 1833. izdelal jamomerec Ivan Fercher; ker pa ta načrt ni bil popolnoma natančen, kar je l. 1885. dokazal zdanji gozdarski inšpekcijski komisar g. V. Putick v Ljubljani, je minister za poljedelstvo, grof Falkenhayn višjemu rudarskemu zemljemercu I. Schmidu iz Příbrama naročil, naj jamo premeri na novo. Ta posel, ki se je začel jeseni l. 1891., je bil tekom štirih mesecev izvršen. Natančen načrt je bil zbog tega potreben, ker jama sega pod terèn več občin, med katere so se delili jamski dohodki ter da se dožene nje razmerje s površjem zemlje nad njo. Vsled pogodbe iz leta 1877. pa polovico jamskih dohodkov 'dobiva država, polovico pa postojnska občina. Tudi velikootoška občina je zahtevala svoj delež; dobivala je nekdanj 6 $\frac{1}{2}$ procenta dohodkov.

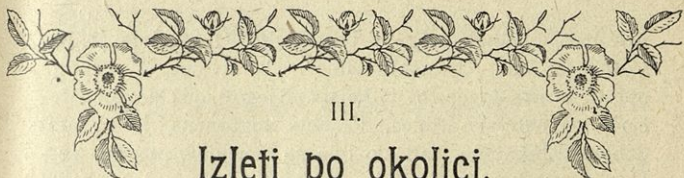
Tekom 19. stoletja je jamo obiskalo dokaj odličnih gostov iz raznih dežel in krajev. Navedimo jih tukaj nekoliko: Leta 1845. dr. pl. Aschen s Helgolanda, l. 1857. Otokar Marija grof Attems, knezoškof sekovski, l. 1873. nadvojvoda Albreht, l. 1838. Bache, profesor v Filadelfiji, l. 1857. Barnum, potovalec iz Amerike, l. 1847. dr. Janez Bleiweis iz Ljubljane, l. 1854. dr. E. Brockhaus iz Lipskega, l. 1838. C. grof Chotek iz Češkega, l. 1856. L. Essault, literat iz Pariza, l. 1841. Friderik (knez Schwarzenberški) knezoškof solnograški, l. 1845. Fr. Ks. Gabelsberger, steno-graf iz Pfaffenhausena, l. 1837. Gazlof, dvorni slikar v Napolju, l. 1847. Leonidas Gluka, dijak iz Jasija, l. 1856. C. C. Graham, naravoslovec iz Angleške, l. 1844. baron Hammer-Purgstall, c. kr. dvorni svetnik z Dunaja, l. 1857.

Briljant.

Hussein, major iz Tunisa, l. 1838. Jaquier, literat iz Pariza, l. 1852. O. O. Marchand King s Kitajskega, l. 1838. grof Lamberg, sardinski poslanec na Dunaju, l. 1839. Avg. knez Lobkowitz z Dunaja, l. 1857. Mahmud, major iz Tunisa, l. 1852. Jurij B. Maish, minister iz Carigrada, l. 1821. knez Menčikov, pribočnik carja Aleksandra, l. 1857. nadvojvoda Maksimilijan in soproga mu Marija Charlotta, l. 1887. srbski kralj Milan I., l. 1835. Nik. Nadajdine, profesor iz Moskve, leta 1825. Ladislav Pirker, patriarh iz Benetek, leta 1856. Pisko, profesor z Dunaja, leta 1847. J. Razlag, dijak iz Gradca, leta 1845. Rogowics, naravoslovec iz Kijeva, l. 1822. John Russel s Škotskega, l. 1857. Sappa Tappa, (Si Ismael), poslanec iz Tunisa, l. 1837. Leopold Schattauer iz Egipta, l. 1845. docent Schiödte iz Kodanja, l. 1852. dr. Adólf Schmidl z Dunaja, l. 1853. Ferdinand I. Schmidt, naravoslovec iz Šiške pri Ljubljani, l. 1832. kardinal Spinola, l. 1843. Ferdinand Strong, bavarski konzul v Atenah, l. 1887. princ Waleški ter vojvoda Edinburški z mnogimi angleškimi častniki.

III.

Izleti po okolici.

1. Črna jama.

Dobro uro severozapadno od Postojne je „Črna jama“, katera se po bližnji razvalini kapele sv. Magdalene imenuje tudi „Magdalenska jama“. Pešpot do nje drži pod razvalino postojnskega gradu čez hrib, v katerem se nahaja postojnska jama. Kmalu se dospe na vozno pot, ki drži okoli gradu ter v gozd. Na obeh straneh poti je videti več „dolin“, ki so popolnoma pogozdene. Če se končno z vozne poti obrneš na levo ter skozi grmičevje ideš navzdol, obstojiš strmeč pred sivo-črno, skoro navpično, kakih 19 m visoko pečino, ob katere podnožju je širok, toda nizek vhod v „Črno jamo“. Ta jama ni zaprta in se ne plačuje nobena vstopnina. Vodniki navadno svetijo z baklami. Pot vanjo je dokaj strma, toda kmalu prideš v visoko, veliko cerkev, katere obok sloni na silnih stebrih. Jama ima tri oddelke; oni na desno je daljši in prehoden ter drži h kotlini z vodo, v kateri se nahajajo „človeške ribice“. Na levo se po strmem pobočju čez sipino in skaline tudi pride do vodne kotline, ki je s poprej navedeno v zvezi. Tretji hod je v zvezi s tem zadnjim oddelkom.

V veliki cerkvi so silne in mnogobrojne nakapnine, katerih rti pa so navadno odlomljeni. Ker se tukaj sveti z baklami, so prostori že precej okajeni. V tej jami je

nekoliko hladneje nego v postojnski. Obiskujejo jo navadno le radi „človeških ribic“. Te živalce je najbolje opisal naravoslovec dr. Pokorny. Njegov opis slove: „Močeril ali človeška ribica, *Proteus anguineus*, je za prst debela. Zleknjeno, valjasto telo se končuje v ploščat, veslast rep. Poltne barve je in jako tenke, gole kože. Pikaste oči so skrite pod kožo, na vratu ji pa ob vsaki strani vise trije jasno rdeči skržni šopki. Male, nepopolne, voskaste nožice stoje daleč narazen, prednje imajo po tri, zadnje samo po dva prsta prosta. Za svetlobo je jako občutljiva, v posodah pa živi več let brez vse vidne hrane, samo da se ji voda večkrat premeni. Ni baš dolgo, kar je ta živalca znana*), a zbudila je splošno pozornost zaradi čudovite postave in čudnega življenja. Ker vse življenje diha s škrgami, imeli so jo sprva za ličinko kake druge živali.

Ta znamenita živalca živi v podzemskih vodah na Krasu, t. j. na Kranjskem in v Dalmaciji, posebno pa v Črni jami blizu Postojne na Notranjskem.“

*) Čudno; te živalce opisuje že Schönleben (Opis cerkniškega jezera) in Valvazor nam pripoveduje, da sta nekoč po hudem deževju ob iztoku potoka Bele (uro hoda nad Vrhniko) bila najdena dva mlada »pozolja«, katera je Valvazor, ko so mu ju bili pokazali, spoznal za živali, ki spadajo v vrsto kuščarjev. — (Glej: Dr. Adolf Schmidl, *Die Grotten und Höhlen von Adelsberg*. Wien, 1854. Str. 242 in 243.)

2. Jama pri Velikem Otoku.*)

Razen Postojnske jame je v okolici postojnski najbolj znamenita „Jama pri Velikem Otoku“, ki je od nje oddaljena samo 1150 m.

Če greš po poti, ki drži mimo postojnske jame v Veliki Otok, si lahko ogledaš krasni naravni pojav, kako se Pivka, silno šumeč, izgublja v podzemeljski svet postojnske jame.

Tik prijazne vasi Velikega Otoka popelje te s ceste na desno pešpot po hribu navzgor in približno čez 15 minut dospješ do vhoda jame, ki je zazidan ter z železnimi vrati zaprt.

Kdo bi tukaj sredi nerodovitnega sveta pričakoval take lepote, ki se kmalu nudi občudujočemu gledalcu! Toda, predno na kratko opišemo jamo, bodi nekoliko omenjena zgodovina nje odkritja.

Že leta 1850. je poskušal voditelj po postojnski jami, Luka Čič, in kasneje istega leta raziskovalec kraških jam, dr. A. Schmidl, iz „Velike cerkve“ po Pivki s čolnom priti naprej, a oba sta poskuse morala opustiti. Dospela sta jedva 580 m po Pivki, kar jima je velikanska zajeza zapirala pot. Velikootoška jama je bila najdena l. 1888., odkrita pa šele dne 18. avgusta l. 1889.

Postojnski jamolazci so hoteli dokazati, da je njih jama v zvezi z jamo pri Velikem Otoku. Radi tega so trije z dvema pogumnima voditeljema dne 10. aprila l. 1890. iz Velike cerkve odveslali po Pivki. Ko so se

*) Primerjaj: Jama pri Velikem Otoku. Spisal dr. Emil Bock v Ljubljani. (Izvestja nemškega in avstrijskega planinskega društva, št. 14. de 1890, str. 180—182.)

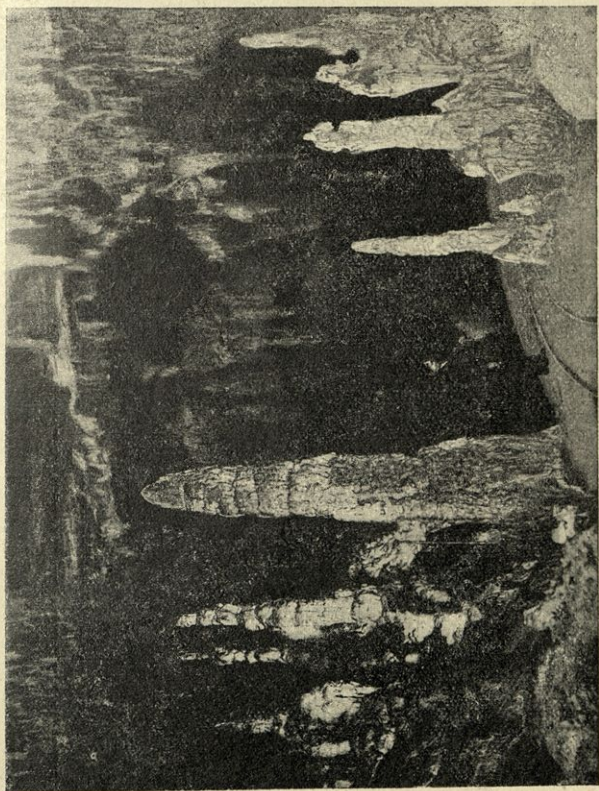
šest ur deloma vozili, deloma hodili, so dospeli v ogromen prostor. Priplezali so do podpornega zidu, ki je bil z železnim okrižjem zavarovan. Bilo je dokazano, da so prišli v Otoško jamo do takozvanega „belvederja“. Pot, po kateri so prišli ti jamolazci, je skoro 1 $\frac{1}{2}$ kilom. dolga.

Zdaj pa si oglejmo jamo samo.

Uljudni naš spremljevalec, takratni župan z Velikega Otoka, je z drugimi vodniki prižgal sveče na dolgih svečnikih in dospeli smo po ozkem hodniku v dvorano, dolgo kakih 200 *m*. Na nje vzhodnem delu dere Pivka po globokem prepadu naprej. Ta prepad kakor i drugi nevarni prostori so obdani z železnimi ročaji. Še približno ni mogoče opisati krasnih, belih lesketajočih se dvoran in hodov. Že pri vhodu smo videli mnogobrojne bele in rjavkaste kapnike, zagrinjala ter perilu podobne nakapnine, ki so često posejane z blesketajočimi kristali. Nekoliko teh čudovito nagubanih, prozornih zagrinjal je modro, rjavkasto ali rjavordeče obrobjenih.

Za omenjeno dvorano je več malih vež z rjavimi stalagmiti in stalaktiti; tu vise ob steni liki kulise velikanska, tenka, bela zagrinjala od stropa do tal. V bližnjih prostorih se nahajajo še debelejši kapniki, ki se sila svetlikajo. Iz tal pa se dvigajo nizki, tenki, beli obronki z majhnimi jaškami, iz katerih molé rastlinam podobne nakapnine. V srebrnočisti vodi smo opazili več „človeških ribic“.

Od tod dospemo po hodu, kakih 20 *m* dolgem in skoro tako širokem, v cerkev, visoko do 10 *m*. Ob nje levi steni je takoimenovani snežnobeli „slap“, ki v šestih kataraktih hiti proti tlem. Zdaj se strop znižuje, in vodene kapljice gosto padajo na tla. Radi tega se ta oddelek imenuje dežna lopa; na nje desni strani nam nasproti zija do 10 *m* globok prepad.

Vrsta stebrov.

Nato sledi zelo ozek, izklesan hodnik, po katerem se črez nekoliko stopnic dospe v malo lopo s takozvano seneno kopico. Nastopna lopa je polna stalaktitov, soh, zagrinjal ter nakapnin, ki so nazobčane liki žaga. Sledeča lopa se imenuje zbog mnogih, zagrinjalom podobnih, od stropa visečih nakapnin „perilnica“. V sosednji lopi z mnogimi zagrinjali ter stalaktiti se v sredi nahaja jaška, ki jo imenujejo „akvarij“. I tu smo videli dokaj „človeških ribic“. Od tukaj drži nizek hodnik, ki pa se kmalu razširi, temperatura je nekoliko toplejša, tla pa so skoro popolnoma suha.

Na levi strani se odpira velikanska dvorana s premerom kakih 80 *m* ter silno visoka. Tu je omeniti „oltar“, „kip“ ter „pasjo glavo“. Na severni strani štrli iz kamnja liki slonova kost bela piščal jamskega medveda. V obče se v jami nahaja mnogo živalskih kosti, ki so ali cele ali pa na pol okamenele. Za veliko dvorano smo precej navkreber prišli mimo treh dolin, ki so do 40 *m* globoke. Do sem je bila takrat pot speljana. V globokem prepadu na desno slišiš Pivko bučati. Po opisani poti smo zopet dospeli iz jame. Dasi je dolga 2½ *km*, ogledali smo si jo v dobri uri.

Za uravnavo jame si je razen stanovalcev Velikega Otoka posebnih zaslug pridobil postojnski jamski blagajnik, g. Fran Jurca, čigar last je zdaj ta jama.

3. Rakovska dolina in Cerčniško jezero.

Špisal S. Rutar.*)

Človek bi skoraj ne verjel, da se nahajajo na Kranjskem čudovito lepi in presenetljivo veličastni kraji, o katerih še v naših dnevih, ko se toliko potuje in toliko turistuje, večina omikancev niti pojma nima. Lepa Gorenjska je pač širnemu krogu dobro znana; obiskuje se n. pr. Savica, Vintgar, Peričnik, Vražji most, prirodni most blizu izvira Bistrice itd. Prav malo, ali vsaj ne zadosti znana pa so kraška čudesa na Notranjskem, četudi imajo tamošnji kraji vprav tako dobro železniško zvezo kakor gorenjska stran. Tem malo znanim in malo obiskovanim krajem moramo pristevati v prvi vrsti Rakovsko dolino pri Rakeku in tamošnja dva prirodna mosta. Celo najglasovitejši ljubljanski turist, ki je bil že 25krat na Triglavu, je moral priznati, da še ni bil v Rakovski dolini!

Pa saj ni čudo, če pomislimo, da niti sloveči preiskovalec kraških jam, dr. Adolf Schmidl, ki je obiskal l. 1850. Rakovsko dolino in Škocijanski most, ni slišal nič o udrtinah pri izviru Raka in o drugem prirodnem mostu. Niti eden izmed starejših opisovalcev kraških jam, ne izvzemši Valvasorja in Nagla, ne omenja teh udrtin in tega „drugega mosta“. Šele ko so l. 1853. delali železnico z Rakeka proti Postojini, so razširili železniški inženirji vest o teh čudesih Rakovske doline. Septembra meseca omenjenega leta je prišel dr. Schmidl drugikrat na Rakek in je bil zelo iznenaden, ko je slišal še o drugem mostu v Rakovski dolini. Šel ga je takoj gledat in tako vendar

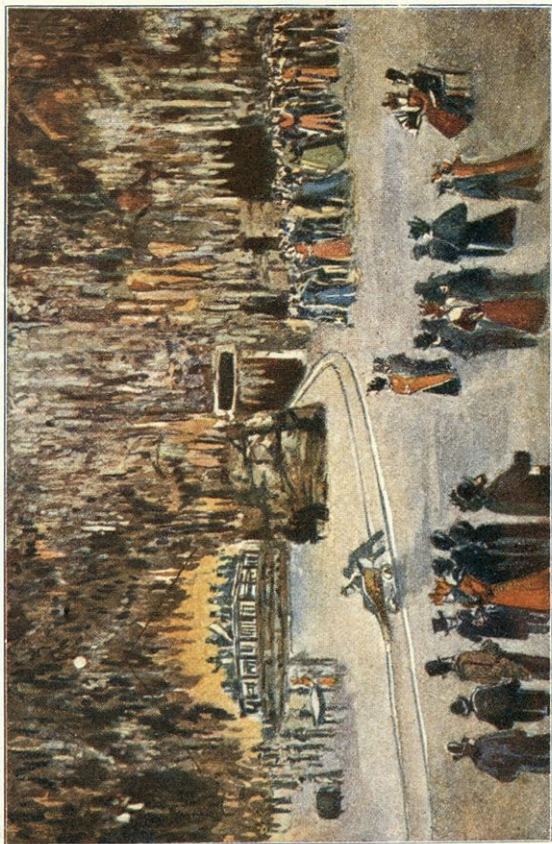
*) Ponatisnjeno iz Planinskega Vestnika de 1890 z dovoljenjem g. pisatelja ter z dovoljenjem uredništva.

lahko v dodatku k svoji knjigi „Die Grotten und Höhlen von Adelsberg, Lueg, Planina und Laas“ opisal tudi še „Drugi skalnati most v Škocijanu pri Uneu“.

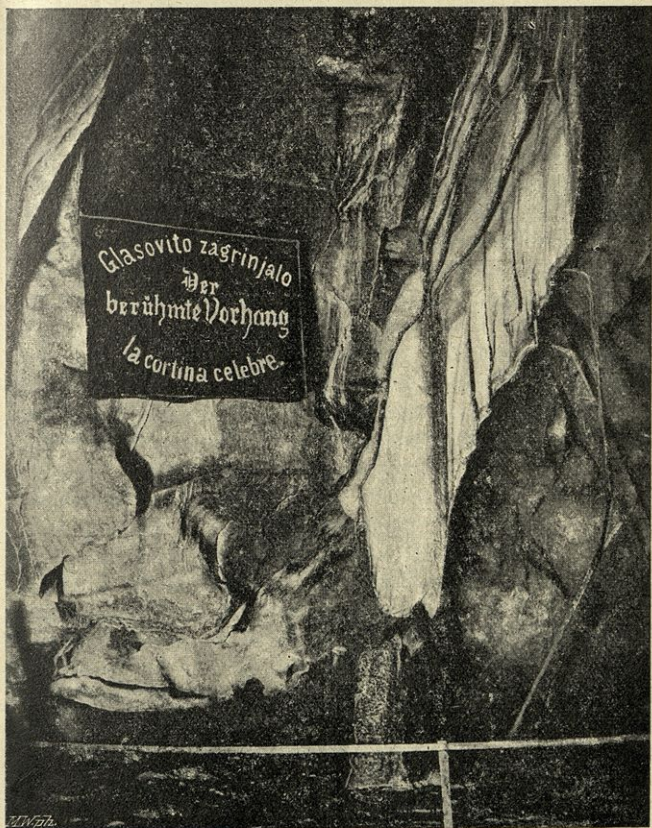
Od takrat je „drugi most“ pač znan učenemu svetu in tudi najbližnjim domačinom, ali potujočemu občinstvu je ostal ta biser kranjske dežele vendarle neznan. Pisatelju teh vrstic se je primerilo, ko je v večji družbi potoval iz Cerknice v Rakovsko dolino, da voditelj ni mogel najti omenjenih udrtin in „drugega mosta“. Upam torej, da ustrežem potujočemu občinstvu, ako nekoliko natančneje opišem Rakovsko dolino in mu razkrijem tamosnja podzemeljska čudesa, ter tako morda nekoliko pripomorem, da bodo turisti bolj pogostoma obiskavali ono strahovito samoto pri Rakeku.

Od postaje na Rakeku vodi steza kakih 2100 korakov naravnost proti jugu do prve stražnice zunaj postaje, ki stoji blizu tam, kjer se železniška proga zavije v nasprotno mer. Od tam greš še dobrih 600 korakov po kolovozni poti proti Selicam, ter dospeš do gozdne preseke, ki drži skozi gozd kneza Windischgrätza proti jugozahodu. Po tej preseki stopaš kakih 680 korakov po gozdu do mesta, kjer se odcepi vozna pot na desno stran (proti zahodu) in kjer je na specialni karti zaznamovana nadmorska višina 506 metrov. Še malo korakov dalje, in takoj pridemo do okrogle planotice, kjer se nahajajo omenjene udrtine in „drugi most“ s slikovitimi prikaznimi.

Teh udrtin šteje Vilj. Putick, gozdnonadzorni komisar in najboljši poznalec kraških votlin, šest, specialna karta ima pa samo štiri zaznamenovane. Tista, do katere nas pot najpoprej pripelje, je najzanimivejša. Z njenega severnega roba uživaš razgled čez „drugi most.“ To je kaj ličen priroden lok, ki je še obvisel nad sosednjo udrtino, vse drugo se je še pred stoletji sesedlo. Most je kakih 30 m

Plesišče v Postojnski jami.

Zagrinjalo.

dolg in skoraj skozinskoz po 4 *m* širok; površje mu je neravno, skalnato in z drevjem redko poraslo. Črezenj vodi steza, ki ni nevarna, vendar ne svetujem omotičavim ljudem po njem hoditi. Pod skalnatim obokom se lepo vidi, kako teče Rak skozi najgorenjo udrfino, dalje pod mostom in se izgublja pod skalo, na kateri opazujemo ta prizor.

Kdor si pa hoče vse to natančneje ogledati, treba, da gre nekoliko nazaj do ridaste poti, ki vodi od poprej omenjene planotice k prvi udrfini navzdol. Kakih 35 *m* pod planotico prideš do vode, ki se proti vzhodu vije in izgublja v temen predor. Visoko gori na desni se vidi oknu podoben preduh, skozi katerega padajo solnčni žarki doli v strahoviti prepad. Če smemo zaupati opisu dr. Schmidla (na str. 308), je stala tu doli nekdanj žaga za deske, h kateri so zelo težavno spuščali rklje, še težavneje pa nazaj gori spravljali deske. In da bi preprosta žaga ne trpela mnogo škode, so ji streho taka priredili, da so jo o preteči povodnji lahko sneli in v varnost spravili. Vkljub temu dandanašnji dan ni niti duha ne sluha o tej žagi: vse je povodenj razdejala in odnesla.

Iz te prve udrfine pridemo ob zahodni strani skoz nizek predor v drugo manjšo udrfino, ki je na vzhodni strani precej položna, tako da bi si človek upal po njej navzgor splezati, in bržkone sta ravno tod plezala l. 1852. ona dva predrzna lovca, katera omenja dr. Schmidl v svojem opisu „drugega mosta“. V tej drugi udrfini se pride čez brv z zahodne na vzhodno stran potoka in se koraka potem prav lahko do drugega predora. Jedva prilezemo skozenj, dospemo v tretjo najobširnejšo udrfino, čez katero se obloči v smelem loku „drugi most“. Ta udrfina je 76 *m* dolga, 23 *m* široka in 42 *m* globoka. W. Putick trdi, da je brezno pod „drugim mostom“ 55 *m* globoko (Adelsberg, seine Grotte und Umgebung, 1892, str. 56).

Pogled iz globočine navzgor na ta most je neizrečeno romantičen in se ne da primerjati z nobenim drugim. Ta most je dr. Schmidla tako očaral, da piše o njem doslovno: „Očividno je, da toliko hvaljeni Škocijanski most ne more tekMOVATI s tem „drugim“ mostom. Prvi namreč se ne more imenovati vprav most, nego bolje „orjaški predor“, ker je cela gora predrta in korakaš čez gorsko grmado, ne da bi opazil, da greš čez most, in da šumi pod tvojimi nogami voda. Ta drugi most pa je v pravem pomenu besede eden sam zelo smel lok, kakršnega more le priroda sezidati, in vendar je v vseh svojih dimenzijah tako vitek, rekel bi, tako rahlo-krasen, da se bode marsikdo obotavljal nogo nanj položiti, boječ se, da se ne bi zrušil nad strahovitim prepadom.“

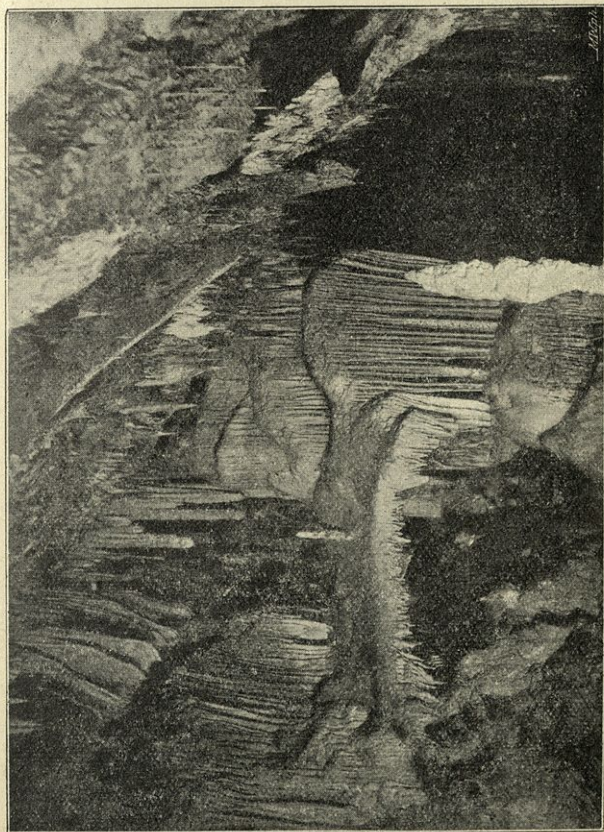
Večji del udrtine je na drugi strani mostu. Tu se opazi tik vode doli na levi strani vhod k stranski votlini. Kmalu potem pridemo do brvi, ki nas vodi čez šumeči potok zopet na zahodni breg Raka. Tu zijata pred nami dve votlini: iz desne prihaja voda, ki je odtok Cerkniškega jezera, leva pa je zaprta z lesenimi vrati. Desna votlina se imenuje „Princa Hugona okapnica“, po kateri se pride lahko 1000 m navzgor proti Cerkniškemu jezeru, toda le na čolnih. Druga mnogo zanimivejša pa je „Princesinje Kristijane okapnica“, ki ima tako lepe kapnike, da jo je moral njen lastnik, knez Windischgrätz, dati zapreti, da zabrani barbarsko poškodovanje teh snežnobelih vodnih tvorb.

Iz omenjene okapnice se nam je povrniti zopet na planotico nad udrtinami. Drzen skaloplezec se lahko spusti tudi k zadnjemu izviru Raka na zahodni strani tu omenjenih udrtin. Tu najde mogočno steno, na katere podnožju priteka Rak iz ozke votline. Stena je tako razpokana, da so ljudje napravili po teh razpokah steze, po katerih

se da za silo hoditi. Na levi in desni so preduhi, po katerih prihaja zrak in svetloba v votlino. Vendar je nemogoče po tej votlini prodirati proti udrtinam, ker voda napolnjuje ves podzemeljski hodnik. Pred to votlino je stala nekdanj Seliška žaga, ki je imela mogočen jez do vhoda k votlini. To žago pa je razdrla velikanska povodenj po zimi l. 1852. in spomladi l. 1853. ter ji je odnesla streho četrte ure daleč navzdol po travnati dolini.

Prav zanimiva je cesta iz Planine ali Postojne v Rakovsko dolino, in sicer iz Gorenje Planine mimo romantične razvaline Malega grada, ali pa iz Dolenje Planine mimo grada Zajčnika (Haasberg) proti jugovzhodu. Lepa cesta vodi skozinsko po gozdu, in v pol ure prideš peš do Velike koliševke, t. j. do ogromne kraške udrtine, ki je blizu 90 *m* globoka. Odtod do železniške proge pri *km* 488.8 (na severni strani zareze) je 15—20 minut hoda, potem pa še pol ure do spodnjega mesta v Rakovski dolini. Od ovinka planinske ceste drži proti svzh. najkrajša pot na Rakek, ki pa na specialnem zemljevidu ni zaznamenovana. Od tega ovinka, odnosno od prvega mosta vodi nazaj na Rakek kolovozna pot, ki je nekoliko manj nego tri kilometre (pol ure) dolga, a prav prijetna, ker vodi po gozdni senci do železnice.

Prvi škocijanski most je velikanski skalnat obok, katerega predor je 19 *m* visok in 48 *m* dolg. Nad njim je svod še 23 *m* debel, tako da se vsa skalnata grmada vzdiga dobrih 42 *m* nad dolino. Od zgoraj je ta skalnati most 52 *m* širok. Po njem je cesta tako lepo izpeljana med visokim drevjem, da od začetka niti ne opazimo, da se vozimo čez velikanski, od prirode postavljen most. Temu mostu se ne da nič sličnega primerjati daleč na okrog. Takoimenovana „Prebiška vrata“ na severnem Češkem so sicer za dva metra višja, toda za polovico

Vhod v novo jamo.

krajša. Most čez Vejo pri Veroni je sicer 50 *m* dolg, pa ni obokan, nego podoben je velikanski plošči, ki sloni na dveh stebrih.

Vrhu Škocijanskega mosta se vidijo med grmovjem razvaline kapelice sv. Kancijana. Ko je J. N. Nagel po naročilu cesarja Franca I. l. 1748. preiskaval „prirodne znamenitosti Kranjske dežele“ (njegov rokopis hrani c. kr. dvorna knjižnica), je našel poleg kapele sv. Kancijana še manjšo sv. Benedikta. Okoli obeh je držal zid, in blizu tam je stala tudi cerkovnikova hiša. Nekoliko korakov za razvalino se odpira krasen razgled na spodaj tekočo vodo in na votlino, v katero se končno izgublja.

Rak teče namreč skoz predor pod skalnatim mostom v 16 *m* dolgo rupo ali kraško udrtino. Vendar pa se del vode izgublja še v Rakovski dolini v ponore in pijavke blizu desnega mostnega stebra. Ob vročih poletjih izgine tu celo vsa voda, tako da se lahko po suhem gre pod mostom. Skoz rupo pa voda ob deževju bolj pada nego teče, prav tako kakor pri Škocijanu blizu Divače. Udrtino obdajajo navpične stene; visoko gori se vidi modro nebo, a pred nami zija v ozadju žrelo prostorne votline, v katero se izgublja Rak. Po tej votlini je mogoče še kakih 250 *m* dalje prodreti, a v njej se ne nahaja nič zanimivega. Samo na levi strani gori se vidi skoz strop oknu podobna odprtina (Valvasor jo imenuje „dimniku podobno luknjo“), od katere se spušča dolg sipec (Schuttkegel) navzdol. Po tem sipcu vodi zelo strma, opolzla pot navzgor do vrha mosta. Poprej so bile tam tudi nekake lesene stopnice, ki so pa sedaj segnile. Ta pot se torej ne more nikomur priporočati.

Od prvega mosta pa do planotice pri udrtinah drugega mosta je dobra dva kilometra. Vozna pot je od začetka skoro ravna, potem pa se vzdiga počasi navzgor

Prelaž v novi jami.

do planotice. Izprehod po njej je zelo prijeten, ker korakamo izmenice po sočnatih travnikih in zelenem gozdu, dokler ne obstanemo pred zgoraj opisanimi udrtinami. Kdor se noče vrniti odtod nazaj na Rakek skozi Windischgrätzovo preseko, ta porabi lahko priložnost in gre po kolovozni poti dalje proti vzhodu na Selice ter pride v dobri uri hoda v Cerknico.

Ta trg šteje okoli 1600 prebivalcev ter je sedež dekanije, sodnije in davkarije. Cerkev M. D. je zelo stara (prva je bila sezidana že v IX. stoletju), in po njej sta dobila svoje ime kraj in vsa dolina. Spadala je najpoprej pod oglejske patrijarhe, ki so jo izročili l. 1361. v oskrbovanje bistrškim kartuzijancem. Turki so prišli prvokrat v Cerknico l. 1472. in požgali farno cerkev, kakor pričata latinski napis v cerkvenem voglu poleg stranskih vrat. Taki napadi so se ponavljali tudi l. 1476., 1480. in 1491., zato so Cerkničani sezidali okoli cerkve „tabor“, ki deloma še stoji, t. j. dva stolpa, v katerih je dandanašnji stanovanje in pa shramba, kjer kažejo 100 kg težak topič, ki so ga baje Turkom vzeli. Sicer pa so se morali Cerkničani zbirati ob času turških navalov na Šilentaboru nad Zagerjem, dokler jih ni oprostil te dolžnosti nadvojvoda Karel l. 1582.

Iz Cerknice je napeljan skoro tik ob cesti na Rakek vodovod, ki preskrbuje postajo in vas s potrebno pitno vodo.

Nekako sredi med zdanjo in staro cesto (med Skrajnikom in Kapelico) se nahaja v prijazni dolinici Loško, nemški „Thurnlak“. Tu je stal na vzvišenem mestu dvonadstropni gradič bistrških menihov, obdan z utrjenim dvoriščem, na katerem je bil vodnjak iz rezanega kamnja. Zunaj dvorišča je stala žitnica, v kateri so stanovali tudi samostanski hlapci. Za žitnico je bila konjušnica za 16 konj, nekoliko niže pa hlev za govejo živino. Okoli teh

poslopjij so se razprostirali po dolinici sadni vrt in njive, po gričih pa senožeti. Proti severu je bila kapela sv. Lenarta, o kateri se komaj še pozna, kje da je stala. Tudi gradiča stoji le še malo pokoneu, in gospodarska poslopja so skoro do tal podrta. Od gradiča proti trgu je vodila takoimenovana „prelatova pot“.

Južno od Loškega, prav tik jezera, se vzdiga kameniti grič Tržišče poleg Dolenje vasi. Na njegovi planoti se vidijo nasipi prazgodovinskega gradišča, a pokopališče se nahaja na obronku proti jezeru. Tu so kopali koncem leta 1877. in našli okoli 60 žar iz peščene ilovice, ki so bile pokrite z neobdelanimi ploščami in večinoma položene v skalnate razpoke. V vsaki žari so se nahajale sežgane kosti, po ena ali dve kupi ali zdelici, potem po dva ali trije bronasti predmeti (navadno fibule) iz halštatske dobe, ki pa so bolj nenavadne oblike. Našli so tudi mnogo ilnatih svitkov (podstavcev za šiljaste posode) in še celo mnogo srebrnih novcev. (Deschmann, Heidnische Urnen-grabstätte bei Zirknitz, „Mitth. d. anthropol. Ges. in Wien“, Band VIII, 5 und 6).

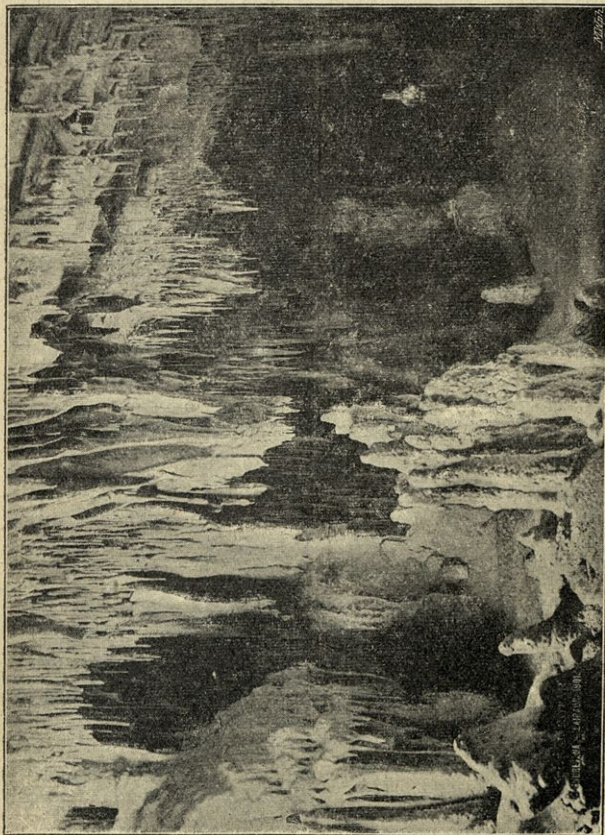
Drugo gradišče je stalo na griču 859 *m* vzhodno od Cerknice proti Slivnici. Tu so našli surove črepinje, osle, vretenca, uteži za statve itd. O Slivnici pripoveduje ljudstvo mnogo strahovitega. Ob nevihti se zavije vsa gora v gosto meglo, in tedaj začne iz globoke jame na njenem vrhu prihajati toča. Zato so hodile še pred 200 leti vsak binkoštni ponedeljek velike procesije pod vodstvom duhovnikov na Slivnico točo „panat“. V jami so prebivale baje čarovnice, ki so točo delale. Gotovo je, da so tudi v Cerknici čarovnice na grmadah sežigali, n. pr. še l. 1670. Primeri: J. Žirovnik, Cerkniško jezero, str. 12—13., 28.

Iz Cerknice se pride proti jugovzhodu skoz Grahovo in mimo razvalin grada Šteberka na Križno goro

(857 *m*), ki ima imenitno romarsko cerkev na svojem vrhuncu (nekdaj je stalo tu prazgodovinsko gradišče). Na njeni severovzhodni strani, kake pol ure od Loža, se nahaja Križna ali Mrzla jama (zaradi njene nizke topline), ki spada med največje na Kranjskem. (Dolgost vseh potov in steza po njeni notranjščini znaša 1650 *m*). V njenem najbolj oddaljenem kotu se nahaja 120 *m* dolgo in 20 *m* široko jezero, iz katerega teče potok proti vhodu in se potem izgublja pod zemljo. V tej votlini so našli velikanske sloje (nad 2000) kosti „medveda brlogarja“ in drugih prazgodovinskih živali, katere so poslali v razne muzeje, zlasti v Ljubljano in na Dunaj. Gotovo so v njej bivali tudi „trogloditi“ z omenjenimi zverinami vred. (Sitzungsberichte der k. Akademie, Math.-nat. Cl. 1879, str. 16.)

Prav verjetno je, da prihaja Šteberščica iz Križne jame. Ona izvira ravno pod razvalinami grada Šteberka (Stegberg), starega in novega. Ta grad je bil v srednjem veku zelo imeniten. Njegovi grajščaki so bili cestni roparji in so zlasti nadlegovali Tržačane ali pa trgovce, ki so tovorili čez Javornik (Stare ognice, Parje, Košano itd.) v Trst, Šteberčani so dobili l. 1335. celo Postojno v najem in l. 1342. markgrofijo istrsko. Zadnji te rodovine je bil sovrstnik Erazma Predjamskega in je poginil baje l. 1482. pod streho svojega grada. Za Šteberčani so dobili ta grad (in Postojno) Frankopani, potem Jurišiči in od l. 1630. dalje so ga imeli knezje Eggenberški.

Od Cerknice do jezera se pride skoz vas Dolenje jezero v treh četrtih ure. Cerkniško jezero meri 26 *km*² (ob visoki vodi) in je na najvišjem mestu 6 *m* globoko. Steinberg (Gründliche Nachrichten, str. 151.) meni, da jezero nekdanj ni bilo tako veliko in da se je hitreje odtekalo. V letih 1707.—1714. se je bilo le enkrat popolnoma

Otoška jama.

odteklo, l. 1896. se pa ni prav nič posušilo, in zato so imele sosednje občine blizu 100.000 gld. škode. Jezero je torej presihajoče ali „periodično“. Navadno ima spomladi le malo vode, ki počasi vedno bolj gine in se, ako je suho vreme, popolnoma izgubi v podzemeljske votline. Ko pa začne jeseni močno deževati in prihaja vedno več tekoče vode v jezero, tedaj prestopi bregove ter poplavi tudi ob strani proti Slivnici ležeče travnike in njive. To se lahko zgodi v štirinajstih dneh, pri nenavadnih nalivih pa celo v dvainsedemdesetih urah. Čeravno so vasi zidane na nekoliko vzvišenih mestih, vendar doseže voda nižje hiše v nekaterih vaseh deloma ali pa celo do strehe.

Tedaj pa so prebivalci v veliki nevarnosti ter pretrpe mnogo strahu. Vsa dolina je podobna velikemu jezeru, in ljudje občujejo med seboj le v čolnih. Voda izpodjeda in odnaša gnoj in zemljo, končuje ozimino in škoduje celo travnikom, ako poplava predolgo traje. Nenavadno veliki povodnji sta bili l. 1802. in 1851. do 1852. Takrat je stalo pod vodo vse Kozarišče in del Ige vasi, ter je segala voda celo do Podgore. Celo v Starem trgu (na vzhodni strani Cerknice) je segala čez koleno, tako da so se ljudje lahko v čolnih vozili do cerkve.

Iz narave Cerkniskega jezera sledi, da se dajo njegova tla na različne načine izkoriščati: po leti za poljedelstvo, jeseni za lov na povodne ptice, zlasti race, in ko se jezero zopet napolni po zimi, za ribarjenje. Zato so pa tudi zemeljska tla že razdeljena med posamezne lastnike, da jih začno, kadar so suha, lahko takoj obdelovati. Kakor hitro se namreč voda odteče, izgine tudi vse močvirje, tla se osuše in utrde. Na tako osušeni jezerski planjavi nastane živahno gibanje med obema „mašama“, ki traja ob ugodnem času še dalje. Vse hiti tedaj na „blata“, da spravijo o pravem času mrvo domov. Hiteti pa morajo

zelo, da jih ne iznenadi slabo vreme, kajti mnogokrat ni varno pustiti sena v kupih niti čez noč ne. Že majhen dež ga jim lahko pokvari ali pa, če voda naglo nastopi, odnese seno, in preveliko blato zavira vozove, da ne morejo na jezerska tla. Večkrat se vozijo v čolnih in grabijo seno, katero potem doma posuše. A tako seno je le redkokdaj boljše nego za steljo.

Navadno ostanejo jezerska tla suha do konca septembra. V dobi jesenskega deževja pa začne voda kaj hitro naraščati. Takrat ne priteka voda od vseh strani v jezero samo nad zemljo, nego privreva tudi iz vseh podzemeljskih shramb. Šumenje in bobnenje naznanja pritok te podzemeljske vode. Bobnarica, Suhodolica in Vranja jama bruhajo velikansko množino vode iz sebe, in tudi iz brezštevilnih luknjic od Obrha do Zadnjega kraja ključi (kipi) voda neprenehoma. Iz teh lukenj priteče toliko vode, da zalije ves zadnji kraj in teče potem pri Vratih v jezero kakor morska struja skoz Bospor iz Črnega v Mramorsko morje. Tedaj se pokaže, da vsi ponori in požiralniki ob deževju ne zadoščajo, ker so ali premajhni ali pa tudi napol zasuti. Šele ko doseže voda toliko višino, da se začne odtekati v najvišje ležeče požiralnike, zlasti v Veliko in malo Karlovico, tedaj šele začne voda zopet padati. Obe Karlovici se nahajata tik pod Dolenjo vasjo, na desni strani Cerkniščice. Prva se odpira v višini 2·2 m, druga pa 1·3 m nad jezerskimi tli, zato moreta začeti delovati šele tedaj, ko doseže jezero svojo največjo višino. Posebno Velika Karlovica, ki ima 4 m visoko in 12 m dolgo žrelo, sprejema vase velikansko množino vode, zato pa jo neha tudi kmalu požirati, ko začne jezero presihati. Mala Karlovica je dosti manjša, a ker je mnogo nižja, zato požira vodo dalje časa, in dostikrat izginejo vanjo čolni, vozovi in še celo domače

živali. Obe Karlovici imata podzemeljsko zvezo med seboj in sta izvrstni požiralnici, le da ovirajo odtok vode celi kupi drv, lesa, žaganja, bičevje in drugo plavje. Nad Malo Karlovico je stal nekdanj grad Karlovce, od katerega se pozna pa le še nekaj malo zidovja. (Pripovedka: Slovenski Hero in Leander.) Ob povodnji bi bilo zelo nevarno priti s čolni blizu Karlovic, a ob suši greš lahko z lučjo daleč po njiju.

Prvi je preiskal Veliko Karlovico okoli l. 1850. posestnik Gregor Kebe iz Dolenjega jezera, l. 1887. pa znani preiskovalec kraških votlin, V. Putick. Ta je našel v Karlovici pet podzemeljskih jezer, in po njegovem mnenju jih je še več, predno priteče voda v Rakovsko dolino, ki je le 15 *m* nižja. Med njimi so večkrat slapovi ali pa celi griči kamenja, ki je popadalo od stropa votline in ovira podzemeljski tok vode. Na nekaterih mestih sega pa strop čisto do vodne gladine in brani, da se voda ne more odtekat, nego se zajezi in v takih shrambah nakopiči. Iz tega svojstva kraških votlin lahko spoznamo, zakaj začno tudi požiralniki ob deževju vodo iz sebe bruhati.

Taki manjši požiralniki dnu jezera so: Beček in Lovišča blizu Otoka, Kotel, Vranja jama, Bobnarica in Češljenica v zadnjem kraju v znožju Javornika, Velika in Mala Ponikev konec potoka Stržena, ki se v poslednjo odteka prav hitro in izdatno, Retje in Vodonos blizu Dolenjega jezera, ki sprejemata vase odtoke Žirovniščice in Rešeto, velika skupina jam blizu Male Karlovice. Ko jezero usiha, se izgublajo v te in še nekatere manj važne požiralnike vsi cerkniški potočki, ki teko prav vijugasto po skoro ravnem, a vendar nekoliko proti Javorniku nagnjenem jezerskem dnu. Ob suši so vsi požiralniki prazni, a ob deževju bruhajo velikansko množino vode iz sebe z grmenjem in šumenjem,

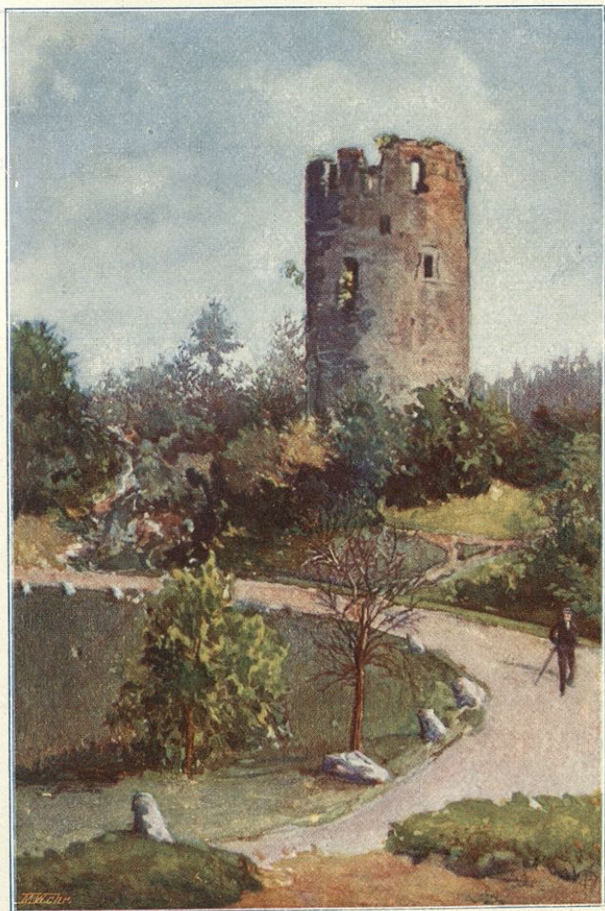

Veliki Škocjanski most.

kakor n. pr. že ime „Bobnarica“ kaže. Suhodolica meče ob nalivu iz sebe čisto in bistro vodo, ki prinaša veliko rib. Celo ob suhem vremenu in ko v Cerkniški dolini nič ne dežuje, začne večkrat voda teči iz Bobnarice, Suhodolice, Vranje jame in iz drugih manjših lukenj, dokaz, da je močno deževalo tam kje okoli Snežnika.

Ribji lov je bil od nekdanj imeniten v Cerkniškem jezeru. Že l. 1319. je podelil patriarh Pagano ribarsko pravico Ulriku iz Čedad. Cesar Friderik III. je podelil lovsko pravico bližnjim grajščinam, zlasti Postojni, Zajčjeku in Šneperku, potem bližnjim samostanom in še celo mestu Ložu. L. 1632. je prodal knez Egenberski kot lastnik postojnske grajščine ribarsko pravico kartuzijanski opatiji v Bistri (Freudenthal) za 9000 gld. nemške vrednote. Vsled tega je smel samostan ribariti po vsem jezeru in njegovih pritokih pred odtokom, med odtokom in po odtoku vode, a samostan Stičina ter grajščini Turjak in Lož so smeli ribariti šele po odtoku vode. Vsakemu drugemu je bilo ribarjenje prepovedano, in ta prepoved se je morala vsako leto dvakrat razglasiti ob cerkvenih shodih. Ob času, ko se je začel navadni ribji lov, je prišel grajščinski berič z Zajčjeka, da je pazil na red in varoval samostanske koristi. Za to opravilo mu je plačeval bistriški opat po 10 kr. od vsake jame. (Kronberski arhiv, kaseta II.) Natančni red ribjega lova podaja Valvasor, IV. 635.

Iz Cerknice se gre peš nazaj na Rakek po stari cesti čez Čisto stran, ker je krajša in je z nje lepši razgled. Na levi strani zagledamo velik nabiralnik rakovskega vodovoda, ki je z zemljo pokrit. Za njim se začenja javor-niški gozd, v katerem se nahaja nam že znana Rakovska dolina. Čez Rakek zagledamo cesto, ki se vije čez Unec proti Planini, ter železnico, ki vodi v velikem ovinku proti Postojni. Ves ta razgled nam zapirata v ozadju

Razvaline Mali grad.

gozdnata Hrušica in skalnati Nanos. Okoli Čiste strani so griči, na katerih so se bili dne 27. septembra 1813. leta hudi boji med Hrvati, ki so prodirali od bloške in cerkniške strani, ter Francozi, ki so se umikali z Dolenjskega. Na Srnjaku pri Rakeku se je postavilo kakih 5000 Francozov Avstrijcem v bran, ali ko so jim prišli ti okoli griča za hrbet, se je moral sovražnik umakniti z velikimi izgubami proti Postojni.

4. Planina, Mali grad in grad Haasberg.

Kakih 8 *km* severno od Postojne se ob cesti, ki drži v Ljubljano, razprostira prijazni trg Planina. Dokler se je tovarno blago prevažalo iz Ljubljane v Trst, je imela Planina zaslužka v obilni meri. Vzela ji ga je pa železnica, ki je leta 1857. bila speljana čez Rakek.

Že v srednjem veku je bila tukaj glavna trgovinska cesta proti Trstu, zato je v 14. stoletju tukaj bil carinski urad.

Planina se je v nemščini imenovala „Alben“. Valvazor pravi, da je še v 15. stoletju živela obitelj pl. Alben; kasneje je izumrla.

Nedaleč od Planine se nahaja razvalina Malega gradu. Za Valvazorja je bila še pod streho, a v njej niso stanovali več. Lastniki tega gradu so bili gospodje Novohiški, vitezi Holerji, Ravbarji, Eggenbergi, Kobenzli, Coronini, zdaj je pa razvalina last kneza Windischgrätza.

Res vredno je, da se obišče Mali grad in to zbog imenitne malograjske jame, v kateri se združijo vode iz

Cerkniškega jezera in Pivka, in iz katere potem te vode teko pod imenom Unica.

Iz dolence Planine drži dobra pot do obronka hriba, na katerem stoji novi grad „Hasperg“. Stari grad je po priliki stal na sredi hriba za novim gradom; razrušil ga je silni potres l. 1511. Nekoč je bil grad lastnina Hasperžanov, kasneje ga je dobil v zalog grof Majnhard tirolski, ki ga je leta 1305. zastavil avstrijskim vojvodam, da se je mogel bojevati z Benečani. L. 1366. so ljubljanski meščani grad naskočili za nadvojvodo Albrehta, a bilo jih je veliko ubitih. Potem so bili lastniki te grajščine gospodje Galenberški, grofje celjski ter vojvode avstrijski.

Lastnik novega gradu je bil potem baron Ravbar, v 17. stoletju pa knezi Eggenberški. Istega časa (leta 1660.) je tudi cesar Leopold na poti v Gorico tukaj prenočil. V 18. stoletju so mu bili posestniki Kobenzli, v 19. Coroniniji in (do danes) pa knezi Windischgrätz.

Novi grad je temeljito prezidal grof Ludovik Josip Kobenzl. Tega velikaša sta posebno čislala ruska carinja Katarina in pa car Pavel II. Ta grof je bil tudi avstrijski minister notranjih stvari. Podpisal se je pri sklepanju miru v Campoformio in Lüneville. V gori omenjenem gradu se nahaja tudi plošča, katero so vzdali v spomin obiska cesarja Leopolda.

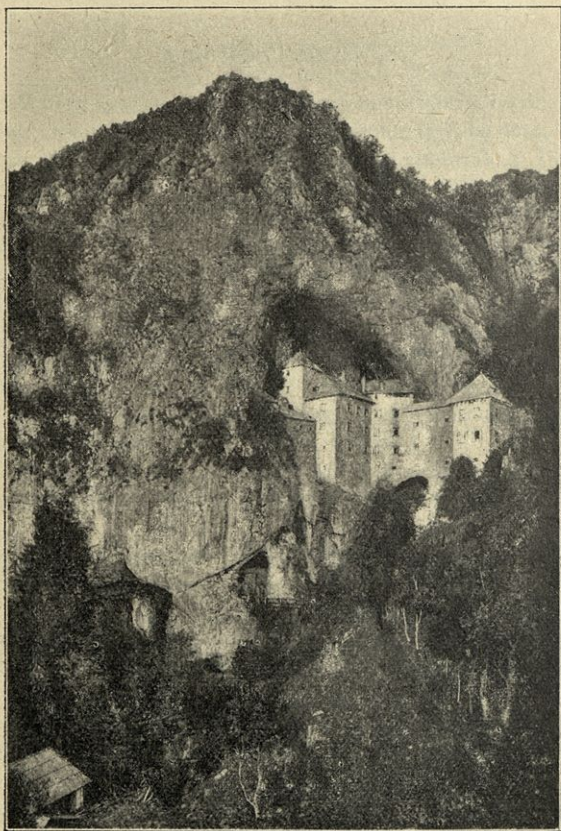
5. Grad Predjama.

Jedna največjih znamenitosti kraških otlin je grad Predjama na jugovzhodnem strmem obronku Nanosa. Maloneda nedostopna višina in naravno zavetje v jami sredi gostih gozdov je napotila jamske viteze, da so si ta grad postavili visoko, kakor si dela ujeta orel svoja gnezda. Jama, v kateri stoji predjamski grad, je kakor vse podzemeljske votline notranjskokraške zemlje jako prostorna ter se razteza daleč v gorovje, nahajajoče se v ozadji. Nekdaj je bila jama odprta ter je prebivalcem gradu bila naravna podzemeljska pot, katere izhodišče je bilo visoko gori v hrušiskem gozdu; ker so se pa po njej skrivali razni ničvredni ljudje in so jedenkrat celo razbojniki iz Hrušice prišli skozi njo v grad, dali so jo zazidati.

Pod gradom je druga precej obširna votlina, v katero se izliva potok Lokva. Ta potok prihaja potem na dan v Vipavi pod imenom Vipava.

Svet okolo grada je jako divji. Visoke skalnate stene in globoki prepadi obkrožujejo grad, ki je oddaljen od Postojne mali dve uri.

Ogledujoč si predjamski grad in njega okolico, spomnil se bode vsakdo nehote usode poslednjega prvotne lastniške rodovine njegove, viteza Erazma Predjamskega. Bil je to človek divje narave, kakor okolica grada, v kateri je preživel otročja leta. Prišedši na cesarski dvor na Dunaj, ni prav nič izpremenil svojih navad in razvad, temveč je iskal prepirov in pretepov, kjer in kadarkoli je bilo mogoče. V enem takih prepirov je umoril leta 1483. cesarskega maršala Pappenheima. Boječ se kazni, je zbežal z Dunaja ter se skril v svojem nepristopnem gradu. Od tod

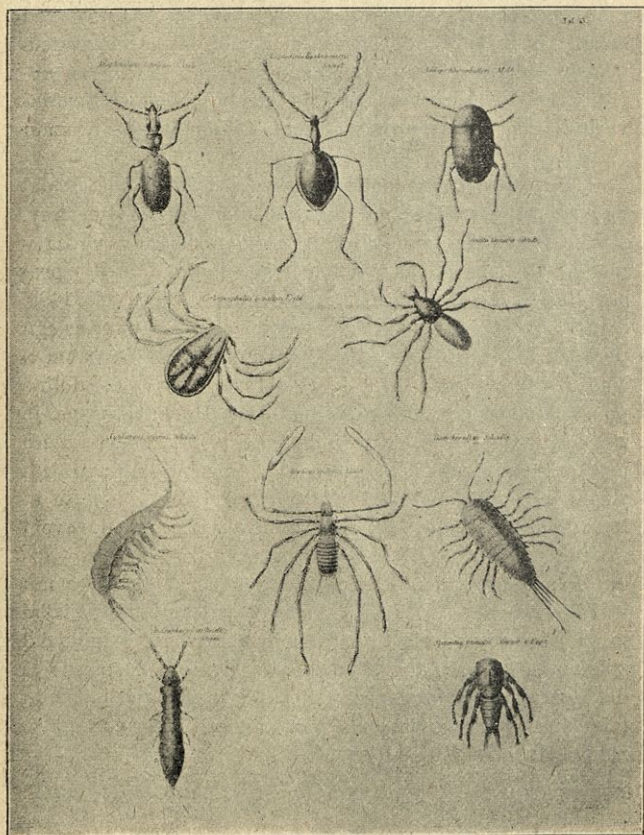
Grad Predjama.

pa je vznemirjal vso okolico daleč na okoli; razbijal in moril z divjimi svojimi četami vse, kar mu je prišlo pod roko. To in pa, ker je ogrskim četam, ki so istega leta pridrle do Trsta, bil pomočnik in vodnik, je končno napotilo cesarja Miroslava, da je dal nalog tržaškemu poglavarju Ravbarju, naj se vzdigne proti razbojniškemu Erazmu ter ga dobi živega ali mrtvega.

Ko je Ravbar zvedel za skrivališče Erazmovo, je dal nedostopni grad obstopiti s precejšnim številom vojakov, misleč, da bode tako glad primoral razbojnega viteza v udajo. Erazem pa je v dokaz tega, kako dobro je preskrbljen z vsakersno hrano, dal pustni večer leta 1484. spustiti z grada na vrveh oblegajočim vojščakom celega pečenega vola in o veliki noči istega leta več živih ovnov. Vse to in ves ostali živež je on dobival iz vipavske doline po skritem podzemeljskem hodniku. Prevzetnost ga je zapeljala tako daleč, da je prve črešnje in jagode, katere je skoro potem dobil iz vipavske doline, poslal po svojem slugi oblegajočemu ga Ravbarju, rekši, da se vse to in karkoli si poželi človeško srce, dobiva v jami pri njegovem gradu.

Preveliko zaupanje v zvestobo svojega sluge pa mu je bilo v pogubo. Ta se je namreč dal podkupiti; izdal je svojega gospodarja s tem, da je neki večer z lučjo dal znamenje, kje se nahaja. Na dogovorjeno to znamenje je dal Ravbar proti dotičnemu mestu izstreliti več topov in tako je Erazem umrl pod razvalinami podirajočega se zidovja in odkrušujočih se skal.

Jamske žuželke.
(Iz dr. A. Schmidlovega atlasa.)

Seznam žuželk

ki se nahajajo v postojnski jami.

- a) **Kebri:** 1. *Leptoderus Hohenwartii* (Schmidt), ki ga je l. 1832. našel Hohenwart, popisal pa F. J. Schmidt („Illyr. Blatt“ 1832., št. 3); 2. *Adelops Khevehülleri* Miller; 3. *Sphodrus Schmidtii* (Miller). b) **Kobilice:** 4. *Locusta cavicola*, katero je najprej Schreibers našel v neki jami pri Badenu (v takozvani jami „Schelmloch“) Kollar pa popisal. Ta žuželka se ne nahaja samo po vseh jamah na Kranjskem, nego tudi izven jam, v gozdih pod skorjo trohnelih dreves ter tudi pod velikimi kameni. c) **Crustacee:** 5. *Tetamethes albus* (Schiödt); 7. *Brachydesmus subterraneus* (Heller); 8. *Blotherus speleus* (Schiödt); 9. *Anurophorus Stilicidi* (Schiödt). d) **Pajki:** 10. *Stalita taeniaria* (Schiödt). e) **Muhe:** 11. *Phora aptina* (Schinner). Kot jamske obiskovalce je omeniti dve vrsti metuljev: 12. *Calpe libatrix* in 13. *Acidalia dubitaria*; ter tančičarico: 14. *Stenophylax siriatus*.

Viri:

Blätter aus Krain. 8. Jahrgang, Nr. 1—6.

*

Heinrich Costa. Reiseerinnerungen aus Krain. Laibach 1848.

*

Dr. E. H. Costa. Die Adelsberger Grotte. Mit einem Situationsplane der Grotte. Laibach 1863.

*

Hohenwarth, Franz Graf von. Wegweiser für die Wanderer zu der berühmten Adelsberger Kronprinz Ferdinands-Grotte. Als Erklärung der von Herrn Aloys Schaffenrath, k. k. Kreisingenieur in Adelsberg gezeichneten Ansichten dieser Grotte. Mit 19 Kupfern. (3 Hefte). Wien, Sollinger, 1830. Laibach, Blasnik, 1837.

Postojnsko okrajno glavarstvo — spisali in izdali učitelji v okraji.
V Postojni 1889.

*

P. v. Radics. Adelsberg und seine Grotten. Eine topografisch-historische Schilderung des Ortes, der Grotten und der nächsten in der Umgegend befindlichen Sehenswürdigkeiten. Mit 10 Abbildungen, einem Grottenplan und einer Eisenbahnkarte von Laibach bis Triest. Triest, Litterarisch-artistische Abtheilung des österreichischen Lloyd. 1861.

— Die Post in Krain und ihre geschichtliche Entwicklung. Anlässlich des neuen k. k. Post- u. Telegraphen-Amtsgebäudes in Laibach. Laibach 1896. Kleinmayr & Fed. Bamberg.

*

Schmidl, Dr. Adolf. Wegweiser in die Adelsberger Grotte und die benachbarten Höhlen des Karst. Nach neuen Untersuchungen in den J. 1850—1852. Mit 3 lith. Tafeln. Wien, Braumüller, 1853.

— Die Grotten und Höhlen von Adelsberg, Lueg, Planina und Laas. Mit einem Heft Tafeln in folio. Auf Kosten der kais. Akademie der Wissenschaften (316 S.) Wien, Braumüller 1854.

*

Valvasor (Freiherr v.) Ehre des Herzogthums Krain. 1689. 4 Bde.

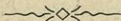
*

Jožef Žirovnik. Cerkniško jezero. V Ljubljani, 1898. Slovenska matica.

K a z a l o :

	Stran
I. Trg Postojna.	
1. Topografija	3
2. Zgodovina	13
II. Postojnska jama.	
1. Opis jame	29
2. Zgodovina postojnske jame	45
III. Izleti po okolici.	
1. Črna jama	49
2. Jama pri Velikem Otoku	51
3. Rakovska dolina in Cerkniško jezero	55
4. Planina, Mali grad in grad Haasberg	73
5. Grad Predjama	75
Seznam žuželk	79
Viri	79

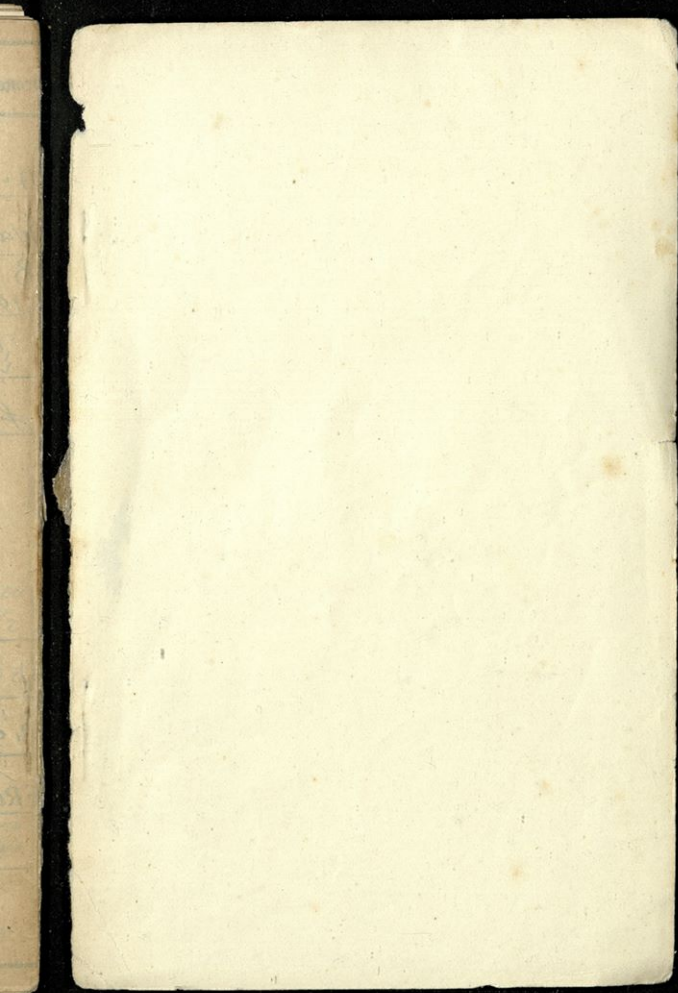
NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

000000099831

COBISS
SI1800

TISKARNA
SLATNAR
KAMNIK

